DISSERTATIO MEDICA INAUGURALIS,

DE

MEDICAMENTORUM MODO OPERANDI IN CORPORE VIVO,

SPECIMEN PRIMUM,

QUAM,

PROPITIO NUMINE DIVINO
ET
GRATIOSÆ FACULTATIS MEDICÆ CONSENSU,
PRÆSIDE

DN. D. MICHAELE ALBERTI

POTENTISS. REGIS BORUSSIÆ CONSILIARIO AULICO, MEDICINÆ ET PHILOS. NATUR. PROFESSORE PUBLICO ORDINARIO, ACADEM. CÆSAR. NAT. CURIOS. COLLEGA,
FACULTATIS MEDICÆ DECANO SPECTATISSIMO,
PATRONO, PRÆCEPTORE AC PROMOTORE SUO CUM HONORIS CULTU PROSEQUENDO,

PRO LICENTIA,

Horis ante- & pomeridianis. d. Octobr. MDCCXIX.
Publicæ ventilationi submittet

JOHANNES GODOFREDUS RICHTER
GUB-LUSAT.

HALAE MAGDEBURGICAE,
Typis CHRISTIANI HENCKELII, Acad. Typogr.

PRÆFATIO.

Inima non curare Prætorem pervulgato illo innotuit dicterio, quod in illos communi more & modo dici & duci solet, quibus publicum commodum concreditum eſt, quo illius promotioni atque augmento ſtudium operamque adhibeant; ſed cum hi & utile & neceſſarium promovere debeant, ita minima, tum minus neceſſaria tum minus utilia haud attendunt, neque illorum tractationi intenti ſunt, cum tot majora, digniora & præſtantiora commoda ſuperſint, quæ vel ſolum hominem requirunt, ut adeo in minimis circumſpicere otium haud ſuppeditetur: hinc illi, qui ingenuo & ſtrenuo animo neceſſaria curant atque tractant, indies obſervabunt, quantus numerus majorum & digniorum conſiderationum occurrat, quibus hactenus vel nulla vel inſufficiens cura adhibita fuit: Idem ſane in ſcientiis humanis attenta mente penſitandum eſt, quoniam inter illas res, circa quas intellectus humanus verſatur variæ ſpecies diſcre-

pantis valoris & dignitatis occurſant, quæ vario modo animum detinere poſſunt: ne itaque in illarum ſelectu viliores & ignobiliores dignioribus & pretioſioribus præferantur, omni ſtudio & prudentia advertere convenit: Sed quoniam *ſuum cuique pulchrum*, ita continenti & vigili animo proſpiciendum eſt, ne dum quisquam minima tractat, maxima egiſſe videri geſtiat: quin rectius acclamare poſſumus illud *Virgilianum: nimium ne crede colori*, ſiquidem non illa propterea magnæ dignitatis argumenta ſunt; quæ curioſa, quæ ſpecioſa, quæ jucunda ſunt: & licet inquietos & vagos animos illud *Ciceronianum*, quod in proverbium abiit, *nihil dulcius, quam omnia ſcire*, excitare poſſit, tamen alterum illud Proverbium: *nihil inanius quam multa ſcire*, hunc pruritum compeſcere, demulcere & attentionem ad utilia & neceſſaria convertere poteſt: Et licet aliqui reputent, quod nihil minimum eſſe poſſit, quod non in eximios uſus atque ſingulares utilitates converti queat, attamen ſemper attentus animus inveniet digniores conſiderationes, quæ aliis multis modis præferri merentur: imo licet res maximæ, minima habeant initia, uti *Tullius Lib. V. de Finib.* dixit: *quod omnium rerum principia parva ſint, ſed ſuis progreſſionibus uſu augeantur*, tamen propterea in minimis acquieſcere non convenit, & ſi in una eademque re majores & nobiliores reſpectus præſto ſint, cur in minimis diu oberrabit? aut cum juxta *S. Baſilium Magnum orat. 6. modicum modico apponere non magis in argenti, quam in cujusque alterius ſcientiæ additione ad amplitudinem valere, exiſtimandum ſit*, aut uti, *Sylveira Lib. 4. in Evang. c. 12. n. 201.* dixit: *ad glorioſos triumphos non ſolum magna, ſed etiam parva*

va

va conveniunt: tamen ille non parum à ſcopo & ſpe ſua aberrabit, qui in parvis magna quærit, ſi non magna parvis addat & ſi poſthabitis altioribus reſpectibus, viliores & inferiores animadverſiones ſeligit atque pervolvit: eapropter vero minimè minimorum neglectui patrocinari lubet, illud tantum ſignificantes, quod dum minima, minimum uſum & fructum habeant, ita primarium hominis ſtudium eſſe debeat, quo majorem utilitatem principaliori induſtria proſequatur. A generaliori hac disquiſitione propius ad forum medicum accedimus & notamus, quod in eodem tam minores quam majores animadverſiones occurrant, imo quod per gravem errorem interdum è minimis maxima & è maximis minima fingantur; unde non niſi craſſæ & pernicioſæ confuſiones ſcientiam & artem medicam offendunt: quot non ſubtiles paſſim atque intricatæ conſiderationes in Theoria medica conſpiciuntur, quæ magis animum delectant, quam utilitatem & ipſam artem medicam adjuvant: quæ non paſſim circumvolant meditationes & diſceptationes de elementis cum corporis humani, tum etiam medicamentorum: quot non ſupponuntur & finguntur fermentorum ſpecies? quæ non excogitantur actiones & reactiones reciprocæ ſubtilium materiarum corpus conſtituentium? quales non analyſes corporis humani mixti inſtituuntur? quot non ſupponuntur materiæ activæ, corpus animale afficientes & impellentes? quantæ non inſtituuntur contortæ aſſimilationes cum corpore humano vivo & objectis atque ſubjectis, quæ homini plane non uſitata ſunt? quæ non circumvagantur variæ infirmæ, incertæ & otioſæ Theoriæ phyſicæ,

 chy-

chymicæ, mechanicæ, botanicæ? quam operoſo conatu vires medicamentoſæ ex ipſis remediorum principiis non deducuntur & urgentur? quanta non incertitudine remediorum principia inquiruntur, ſupponuntur pro & contra ventilantur? quanto non arduo labore variæ ſtimulationes, efferveſcentiæ, mumiales impresſiones &c. producuntur & ut monſtroſus fœtus pariuntur? quam non obtuſo acumine tam ingenii, quam judicii, motus vitales ex neceſſitate quadam corporis configurati & contexti urgentur & coguntur? quanta non patientia & quanto non otio inquiruntur ſubtilitates ad nudum corpus pertinentes? quam non curioſe oculus armatus introſpicit figuras humorum, an ſint globoſæ, an cylindricæ, an cubicæ, an anguloſæ, an haſtatæ, an ramoſæ, an arcuatæ, an rhomboideæ, an hamatæ, an falcatæ, an pyramidales, an polyedræ &c.? quot non vagantur opiniones & indagationes de ſalibus inſtitutæ, an hæc ſint acida, an auſtera, an amara, an dulcia, an tartarea, an ammoniacalia, an muriatica, an ſaponaria, an alia lixivioſa alcalina, ac fixa, an volatilia &c.? Singulæ tales & hujus ſortis, claſſis & valoris plures aliæ meditationes in Theoria medica concurrentes, nobis minimæ dignitatis, exiſtimationis & utilitatis eſſe videntur: Quid communius eſt, quam ad propoſitam quæſtionem, quænam ad rationalem medicinam requirantur, reſponſionem hanc obtinere, quod phyſica cognitio corporis, notitia principiorum materialium, mixtionis, ſtructuræ, figuræ, proportionis, connexionis, læſionum corporis quoad partes fluidas & ſolidas, virium medicamentorum, modique medicamen-

men-

mentorum operandi efficiant rationalem medicinam: ſed ſane vitio nobis verti haud facilè poteſt, ſi confidenter & ingenuè de tali rationali medicina ediſſeramus, quod juxta hodiernum ſtilum bonum quidem theoreticum, ſed malum Practicum efficiat, dum ſatis argute & acutè per varios tropos variasque figuras de diverſis ſubjectis ad medicinam ſpectantibus ſermo inſtituitur, qui an veritati & utilitati reſpondeat, alterius quæſtionis & indagationis eſt: & qualis non unquam labor adhibitus fuit in illo argumento Theoriæ Medicæ, quo modo operentur medicamenta in corpus? quæ non diſſentientes ſententiæ de hac conſideratione circumvolant? quot non curioſæ propoſitiones de hoc themate inculcari poſſunt? imo quam tenaciter theoria medico-phyſica in hanc animadverſionem defixa & immerſa eſt? ut non deſint, qui in hoc puncto & argumento eximium fundamentum medicinæ & documentum eruditionis medicæ hærere autumant! Licet vero talem diſquiſitionem minimorum claſſi annumeremus, tamen in mentem incidit illud quod *Rabbi Ben Azai* monet: *nullam rem unquam nihili facias, quantumvis tibi nullius ponderis eſſe videatur: cuique enim rei ſuus locus eſt &* uſus: & uti *Bernhardus* Lotharium Imperatorem monuit: in *Epiſt. ad Lothar. verendum eſt, ne minimorum neglectus, impedimentum ſit maximorum:* dum vero præſenti loco, ſtatu atque tempore nobis incumbit, quo Inaugurali quodam ſpecimine medicum quoddam Thema explicemus, propterea ſelegimus de MEDICAMENTORUM MODO OPERANDI IN CORPORE VIVO diſſerere: & cum ne minima quidem ſine divino auxi-

auxilio verè utilia eſſe poſſunt, propterea almam hanc cœleſtem benedictionem humillime exoramus, quo conatus noſtros ad ſalutarem ſcopum, effectum & eventum dirigat, comitetur & proſequatur.

§. I.

E *Medicamentorum efficacia medicamentoſa* ſivè *modo operandi in corpore vivo* nobis diſſerentibus mox in memoriam incidit, quæ *Hippocrates in Lib. de decenti Habitu* proponit, quando dicit: *neque enim fieri poteſt, ut omnia medicus enumeret, medicamenta autem tum eorum ſimplices facultates, tum ſi quæ deſcriptæ ſunt, probe tibi memoria teneantur: in animi etiam notione reponantur, quæ ad morborum curationem pertinent, eorumque modi, quot & quomodo in ſingulis ſe habeant: hoc enim in re medica principium, medium & finem obtinet*: quo ipſo effato prudens Senex *medicamentorum* atque *medicationum* notitiam & *quomodo* in ſingulis ſe habeant, cognitionem & attentionem commendat; cum itaque cum medicamentorum *uſu*, etiam illorum *effectus* aut *relatio*, ſive ut *moderno* ſtilo exprimi ſolet, *actio in corpus vivum* (nam mortuum oleo in ungere velle, inanis labor eſſet) conjungi ſoleat, ita videtur, quaſi ad *hanc* animadverſionem, quam ſub manibus noſtris habemus, ipſe *aſſiduos* medicos & *rerum naturalium*, ſcrutatores invitaverit: & in hoc ipſo negotio laudatus ſenex *præiviſſe* videtur, quando in *Lib. de Natura Hominis* illum *modum*, quo *remedia* in *corpore humano operari* ſolent, aliquo modo & ſecundum *ſimplicem* ſuam *allegoriam* deſcribit §. *10. text, 6.* §. *11. text. 1. ſeq. etenim pharmacum ubi corpus intraverit, primum quidem ducit id, quod ex omnibus in corpore exiſtentibus ſibi maxime ſecundum natu-*

turam familiare fuerit: deinde vero etiam alia trahit ac purgat: quemadmodum ex Terra nascentia & in ipsam plantata ac seminata, ubi in terram pervenerint, unum quodque trahit id, quod naturæ suæ familiare in terra existit: inest autem in terra & acidum & amarum & dulce & salsum & cujusque modi: primum itaque plurimum ejus trahit in se ipsum, quod sibi ipsi juxta naturam maxime familiare fuerit, deinde trahit etiam reliqua: hujusmodi sane quiddam etiam pharmaca in corpore faciunt &c. non minus *Galenus* uti in variis locis, ita in *Commentar. I. in Lib. Hipp. de Nat. hum.* §. *6.* dicit: *monstratum etiam fuit, quod medicamenta omnia agant calefaciendo, vel frigefaciendo, vel siccando, vel humectando: eæ vero sunt qualitates primæ effectrices & alteratrices corporum, sicuti in Lib. de elementis secundum Hippocratem ostendebamus: has vero sequuntur qualitates, quæ attinent ad sensum gustus, quarum nomina sunt, adstrictio, austeritas, acerbitas, amaritudo, salsedo, acredo, aciditas, dulcedo ac pinguitudo, &c.* neque quidem *similis* labor aliis *antiquis* medicis *incognitus*, aut *inusitatus* fuit, sed *illo loco* maxime tractatus observatur, ubi de *medicamentis* horumque *facultatibus* mentio incidit, licet deinde secundum *diversitates temporum, morum hominum, nationum, opinionum* &c. diversæ etiam explicationes de hoc *modo operandi* & efficacia *medicamentorum* innotuerint, ut propterea hic respectus *nullo fermè* tempore obliteratus sit, licet *recentior* ætas de hoc negotio longe *subtilius* & *curiosius* agere deprehendatur: eapropter vero *arduum* videri possit, ex *tot opinionum* cumulo sine *veritatis* jactura aut *confusione* emergere posse, cum vel *antiqua* & *obsoleta* placita assumenda sunt, vel *recentiorum curiosæ* & *speciosæ* tricæ præferri debent, ut propterea nodus in scirpo quæratur, vel ex *antiquorum* & *recentiorum* opinionibus, *junctim* adhibitis, *confusa mixtura* & *philosophia eclectica* conficienda sit: inde habebit prudens indagator, ut sine macula trium-

phum

phum canat & de ſimplicioris veritatis poſſeſſione gaudeat.

§. II.

Quod inſcriptionem ſive *titulum* præſentis tractationis attinet, tunc de eo impræſentiarum diſſerere animus eſt; *quomodo* videlicet *medicamenta operentur*, ut *diverſus effectus*, ad uſus *medicos* neceſſarius, exinde deſultet, aut *qua ratione* & *ordine* medicamentis *vis medicamentoſa* adſcribenda ſit & quæ ſit *relatio remedii* ad *effectum illum*, qui ad variorum *morborum curam* ſpectat; an nimirum *hæc vis* medicamentorum ipſis illis remediis ſit *propria*, an ad effectus *medicamentoſos corpus* aliquod *activè* & *effectivè* contribuat, an *utriusque* & remedii & corporis *mutuus* concurſus ſatisfaciat, quo *medicus* talis effectus inde deſultet: haud vero ſine *ſingulari* animadverſione de modo operandi medicamentorum *in corpore vivo* agere conſtituimus, quoniam magna *differentia* intercedit inter *modum operandi talium* ſubjectorum, quæ *medicamenta* vocantur, in corpore *exanimato*, vita deſtituto & nude *phyſico* trunco & in *corpore vivo*: ſiquidem jam ipſa plebs annotavit, quomodo *remedia poſt mortem* hominum ad *citiorem corruptionem* diſponant, quomodo repentinam & inconſuetam *intumeſcentiam* abdominis, mutationem *coloris*, *flacciditatem* & *laxitatem* membrorum, *fluxum humorum adverſi odoris* & *coloris ex ore* &c. cauſentur: ſicut vero eximia differentia eſt inter *relationem* certarum cauſarum & ſubſtantiarum *phyſicarum* ad corpus humanum *mortuum* & *vivum*, ita in præſenti tractatione *principalis* illa erit diſquiſitio, *quomodo* medicamenta in *corpore vivo* operentur: neque reprehendenda eſt *Celſi* exclamatio in *Præfatione*, quando dicit: *nihil ſtultius eſt, quam qualis quid vivo homine eſt, tale exiſtimare eſſe moriente, imo jam mortuo*: ea propter etiam peſſima *confuſio* eſt, quando à corpore *mortuo* ad *vivum* argumentationes inſtituuntur: ſed cum obſervatio

modi

modi operandi medicamentorum in corpore *mortuo*, neque *medicam* neque *realem physicam* utilitatem habeat, ea propter *sterilis* labor esset, *aliena* tractare velle, cum potius *efficacia* medicamentorum in corpore *vivo* communi *consensu* ad forum *medicum* referatur: neque tamen propterea hæc *nostra* observatio ut *superflua* declaranda est, quoniam medicamenta stant in *relatione* ad hominem *vivum*, sed ne hæc nostra enunciatio de efficacia medicamentorum *in corpore vivo* pro sterili & *inutili* æstimari debeat, placuit eo ipso insignem illam *confusionem* respectuum *physicorum* & *medicorum* evitare, imo insuper *differentiam* inter corpus humanum *physicum* sive *mixtum* & *vivum*, in quantum *medicis* respectibus magis accommodatum est, instituere: imo placuit eo ipso *præoccupare*, ne *præmatura* conclusio formetur, quasi omnia *physicis* effectibus nitantur & *relationem* suam habeant ad corpus, ut *nudum corpus*: inde secundum reliquam deductionem facile palam fiet, quantum inferat & referat nosse, quod corpus *vivum* & corpus *mixtum* atque structum non sit *unum idemque*: nam si substantiæ, quæ in corpore *vivo medicamenta* dicuntur, ad corpus humanum *mortuum* applicantur, velut nuda *materia* ad *simplicem materiam* pervenit & una *physica* qualitas, aliam *similem* qualitatem attingit, tunc longe *alii effectus* proveniunt, quam si certæ materiæ, cum certis *physicis* qualitatibus præditæ, ad corpus *animatum*, *vivum* atque *sentiens* applicantur.

§. III.

Utut vero hæc disquisitio de *modo operandi medicamentorum in corpore vivo* secundum *diversum* respectum institui potest, attamen haud injusta moveri etiam potest *quæstio*, quidnam *utilitatis* hæc notitia, quomodo nimirum medicamenta operentur, ad *Medicinam* afferat, siquidem ille *primarius* artis medicæ *scopus* est, quo *illarum* circumstantiarum veras, simplices & genuinas causas inquirat &

intelligat, quæ ad morbos *inferendos, conservandos* & *confirmandos* faciunt, quo iisdem convenienter *succurrere* queat: videtur enim hanc *vilissimam* esse animadversionem, quo modo videlicet media & *instrumenta* ad *effectus* necessarios producendos *cooperentur*: hæc enim notitia non *efficit medicum rationalem*: & sive *hoc* sive *alio modo* medicamentum operetur, suffecerit nosse *certum* alicujus remedii *effectum* & in quo *gradu* hic consistat: sicut enim *Conringius in Introd. in art. Med. cap. 1.* dixit: *utrum cor sit musculus, an cerebrum, hepar, renes, ex glandulis componantur, multaque hujusmodi quæ ad partium naturam & essentiam pertinent, non sunt scitu ad curationem necessaria, medico elegantiori tamen nota esse debent*; ita etiam de præsenti tractatione facile quisquam asseverare posset, utrum medicamentum *hac* aut *alia* operetur ratione, *quid hæc ad medicinam*? cum hæc rectius ad *physicam* aliquam *speculationem* quadrare possent: *prudens* enim artifex in quolibet officio *non de eo* sollicitus est, ut exactè noscat, *quomodo* illius *instrumenta operentur*, sed quomodo *rectè applicari* debeant, quo *salutaris* exinde effectus impetretur: hic vero *modus applicandi* non consistit, in *modo operandi*, quoniam ille, nimirum modus prudentis & salutaris applicationis, nititur vera cognitione *causæ* morbi, ut propterea abunde suffecerit cognitio *effectuum*, quos medicamenta exserere solent: Ast huic oblocutioni mirum in modum adversantur illi, qui minutias *physicas* aliis *solidioribus* considerationibus præferre sciunt, qui pro *fundamento* ponunt, quod indagatio *principiorum* corporum, eorumque *virium*, *modique operandi* eò præcipuam *utilitatem* afferat, quo certis *causis* & principiis materialibus *morbificis*, horumque *efficaciis* & certo *operandi modo* alia *congrua* adminicula opponi possent: v. g. si subjecta ob *tenuitatem* & mobilitatem suam *crassiores* substan-

ſtantias aggrediuntur in easdem ſe *inſinuant*, illas in *motum* rapiunt, adeoque diſtrahunt & *divellunt*, eapropter ob hanc cognitionem *modi operandi* talia ſubjecta & facilius & confidentius in *obſtructionibus*, *infarctibus*, humorum *ſpisſitudine* &c. adhiberi poſſent &c. ſed hæc argumentatio nimium quantum *limitata* & reſtricta eſſe deprehenditur, quando attenta & provida experientia medica conciliatur: unde ob *phyſicam* talem dijudicationem, præſens tractatio *æſtimanda* haud eſt, cum *ſubtilis* illa disquiſitio & & *ſpeculativa* applicatio ad corpus *vivum* & artem *exacte medicam*, utplurimum *fallax*, dubia, inutilis & ſterilis eſſe deprehendatur: neque etiam parum detrimenti *Theoriæ*, imprimis *medicæ*, affert, quando circa hanc operationem medicamentorum tot *diſſentientes* opiniones circumvolant, quæ potius animum *confundunt* & à veritate detinent atque diſtrahunt: quapropter etiam maxima *cautela* neceſſaria eſt, ne tam *ſubtilibus* contemplationibus animus nimium inhæreat: quo *ſubtilius* enim de tali circumſtantia *medicus* meditatur, eo *craſſius veritatem* obſcurat atque offendit.

§. IV.

Sed ne præſentem conſiderationem plane rejiciamus, neve nos *ipſimet* videamur in hiſce *minutiis* hærere & operam ac tempus perdere, eapropter *aliquot utilitates*, ex hac tractatione profluentes, annotabimus: & ita 1) non parum hæc disquiſitio contribuit ad illuſtrandam & confirmandam *differentiam* inter corpus humanum *vivum* & *mixtum*, dum ex *effectibus* & *modo operandi* medicamentorum eluceſcit, an medicamenta *ſimplicem phyſicam* relationem habeant ad *corpus*, an vero *motus* quidam *altioris* influxus atque *regiminis* cum iisdem congrediantur & ad *vitalem* ſtatum magis pertineant, quam ad nudas affectiones *corporis:* 2) juvat hæc conſideratio ad meliorem illuſtrationem *œconomiæ motuum vitalium*, quo horum efficacia in *aſ-*

ſumendis, *dirigendis* & *applicandis remediis* magis inclareſcat & quo eo ipſo magis illuceſcat, quid *à motibus*, aut quid *à materiis* proveniat, ne in hac theoretica conſideratione gravis quædam *confuſio* ſuboriatur, qualis vulgo tam in *phyſicis*, quam *medicis* contemplationibus circa *diverſitatem motus* & *materiæ* occurrit: 3) & quanquam *ſibi relicta* hæc tractatio practica, uſum *vere* & *ſtricte medicum* parum adjuvet, tamen in *conciliatione*, collatione & ſubordinatione aliarum *circumſtantiarum* aliorumque *reſpectuum*, non parum ad *Theoriæ medicæ* confirmationem, *emendationem*, augmentationem & *veritatem* contribuit: imprimis vero 4) *certitudinem* & *evidentiam* doctrinæ de *natura* promovet, magisque evincit, quod in corpore noſtro non *ſimplices materiarum* facultates dominentur, ſed quod *nobilius* & *rationale* plane principium motuum *vitalium ordines* & differentes *applicationes* inveniat, exerceat & dirigat: fruſtra enim eſſet, de *corpore* humano, ut *nuda materia* prædicare velle, quod *ſtimulari*, *vellicari*, irritari poſſit, ſiquidem hæc philoſophia ſano ſenſui repugnaret, quando *corpori* illa facultas adſcriberetur, quod inductas roſiones *percipere* & ſecundum illam perceptionem motus *variare* & *rite applicare* queat: 5) eò etiam hæc tractatio inſervit, quo illam *veritatem* magis inculcet & *confirmet*, quod in corpore noſtro *ſubtilis* atque efficax *ſenſus* ſuccedat, qui ad *boni* & *mali*, *utilis* & *inutilis tractationem* & *directionem* requiritur; 6) nec non ulterius eò inſervit, quo notitia de *perſonali* hominum *ſenſibilitate* magis inclareſcat, utpote *cum tali* ſenſibilitate *medicamenta* horumque *modus operandi* eximium *commercium* habet: 7) ſubinde etiam inculcat, quam parum artifex *nudis* remediorum *elogiis* & præſcriptis *formulis* atque *doſibus fidere* debeat, cum non ſufficiat, noſſe, quomodo hoc, aut alio *modo*, hoc vel *illud remedium* operetur, ſed quomodo hæc notitia eo *applicari* debeat, an etiam hoc vel illud *ſubjectum* atque *temperamentum*

tum, hic vel ille *ſexus*, hæc vel illa *ætas* &c. hunc aut alium modum operandi perferre queat: 8) inſuper etiam *certiorat* artificem hæc conſideratio, quam longe major dignitas & utilitas hæreat in reſpectu illo, quod ad *œconomiam vitalem* gubernandam & ſecurè adjuvandam longe plus *motuum vitalium* efficacia, quam *materiarum qualitates* conferant, ſiquidem utplurimum *remediorum capacitas* ad *ſalutarium* finium conciliationem parum conferret, ni *primariò motus vitales* concurrerent: 9) interdum etiam hæc notitia *enodat* & explicat cauſarum *lædentium* vim & *efficaciam*, ut eo ipſo è certiori *fundamento* artifex illarum cauſarum *moderationi* & *expugnationi* operam dare poſſet, v.g. quando ex experimentis *phyſico-chymicis* conſtat, quod *terrea* corpora *corroſivorum* humorum *cauſticitatem* temperent, quod *acida pinguia* & gelatinoſa ſubjecta coagulent & inſpiſſent, dum cum *mucida* illarum parte *coaleſcunt*, harumque liberam *fluiditatem* impediunt, &c. tunc ex ejusmodi veritatibus varias *ſpecialiſſimas* concluſiones practicas formare poteſt artifex, quænam *optima* ſint remedia in *dyſcraſia* humorum *ſalina*, *glioſa*, *aceſcente*, *acri*, *cauſtica*, &c. quænam conferant in nimia humorum *tenuitate* &c. 10) & hoc ipſo etiam reſpectu, aliquid utilitatis hæc notitia ad *nexum Theoriæ* cum *praxi* confert, dum *cauſas morbificas* detegere & ſuper hoc fundamentum reliquam Therapiam in variis occaſionibus ſtruere adjuvat: 11) & cum *minorum* circumſtantiarum cognitio ad *majores* veritates aditum pandit, ita pro ornamento ad *minimum* medici ſpectat, quo harum rerum cauſas reddere poſſit: rectè enim *Celſus in præfatione* dixit: *Contemplatio naturæ rerum, quamvis non faciat medicum, aptiorem tamen medicinæ reddit.* 12) denique hæc notitia ad *circumſpectiorem* ipſorum remediorum *uſum* artificem allicit & inſtruit, dum cum talibus medicamentis, quæ per modum *ſtimulationis* & fortioris *impulſivæ* commotionis operantur, *cautius* pro-

procedere discunt, neque plebejis illis dicteriis **auf einen harten Klotz, gehört ein harter Keil: viel hilfft viel,** &c. assensum præbent.

§. V.

Dum vero de *vulgari* illa tractatione *modi operandi medicamentorum generale* quoddam judicium ferre volumus, minime reticere possumus, quod illa consideratio ad *physicum magis*, quam *medicum* scopum spectet, dum *primo* explorantur *principia* remediorum constitutiva, quæ sub multis difficultatibus, *ambiguitatibus* & oblocutionibus demum nominantur: *deinde* horum principiorum *qualitates* inquiruntur, quæ perinde etiam interdum satis *æquivocæ* sunt, dum quoad *specialissimos* effectus & *individuales* circumstantias discrepant; *porro* supponuntur communiter *certa asserta* de corpore humano, cui remedia illa, horumque qualitates applicantur & quidem satis sæpe *talia*, quæ corpori non *propria*, sed *imputata* sunt & *qualitatibus* medicamentorum *physicis* consona, v. g. nunc *supponuntur* remedia afficere & certa quadam specie certoque gradu efficaciæ partes *irritare*, hinc affluere *spiritus* aut succum nerveum, inde hunc aut alium effectum pendere; nunc accusatur *genus nervosum*, quod à remediorum *salibus* diversimode *vellicari* dicitur, indeque nescias quam prompte effectus quidam derivatur: alibi vero certi *salium* & *saporum* diversi *congressus* accusantur & ex iisdem variæ *fermentationes*, *effervescentiæ* & *stimulationes* necessitantur, inde denique confuso plane modo *medicamentosi* effectus excogitantur, in quali conatu vero multiplices peralogismi occurrunt, qui plurima illa requisita concernunt, quæ ad rationem corporis ut *vivi*, non vero *nude physici* pertinent: *denique* etiam ex illis remediorum *principiis*, horum *qualitatibus*, certisque *corporis proprietatibus* applicatio remediorum ad corpus instituitur, indeque meri effectus *physici* excogitantur & declamantur, ut adeo propter has con-

considerationes non sine prægnanti causa & satis solido fundamento *communem* hanc rationem tractandi & explicandi *modum* remediorum operandi ad *physicam* magis quam *medicam* sphæram retulerimus: neque in eo ab hisce *physicis* contemplationibus liberos deprehendimus *antiquissimos* theoreticos, qui ex una parte *medicamentis* certas qualitates *genericas* physicas adsignant & diversos *gradus* harum qualitatum sive *caloris*, sive *frigoris*, sive *humiditatis*, sive *siccitatis* significant; ex altera vero parte diversis *corporis* partibus similes discrepantes *qualitates physicas* imputant, neque tantum *simplices* tales facultates, sed & certas illarum *intemperies*, ut propterea hoc vel aliud remedium in tali vel alio casu prodesse dicatur, quia vel calidi vel frigidi temperamenti esse traditur: quæ obsoleta & æruginosa sententia, quantum veritati respondeat, ipsa attenta illius perlustratio testabitur: post hæc theoremata, ad modum operandi medicamentorum applicata, innotuerunt alia, sed perinde *nude physica*, quæ in *physicorum* & *chymicorum* schola nata & educata sunt, quæ circa *diversitatem salium* versantur, inde varii diversorum salium *conflictus*, *effervescentiæ*, *fermentationes*, *exaltationes*, *præcipitationes*, *ligationes*, *fixationes*, excogitatæ & ad effectus remediorum applicatæ, sed sane parili adversa fortuna, quoniam talis theoria *utplurimum* in nudis *allegoriis* consistebat: & licet *minimè* negemus, quod remedia ex diversa *salium* specie constent, tamen hæc *nuda* salia minime in exponendo *modo omne* punctum absolvunt, quamvis *physicæ* illorum efficaciæ passim *aliquid* debeatur: *recentissimæ* denique sententiæ circa modum remediorum operandi æque *mere physica* communiter tractant & præter principia medicamentorum *materialia* & vulgo pro *activis* habita, simul certam *corporis* dispositionem & *relationem*, sed sane valde *intricatam* & *obscuram*, supponunt & licet vi illius opinionis quidem asseratur, quod hæc aut illa re-

media ob ſuppoſitam talem relationem talem aut alium gradum motus excitent, tamen ejusmodi *demonſtratio* adhuc valde *obſcura* & mutila eſt, ut propterea hisce tenebris facem addere conveniat, quoniam *directio* effectus remedii, in *ventriculo* adhuc latitantis, ad *remota* loca & *diſſitas* regiones, non *nude phyſicis* cauſis nititur.

§. VI.

Antequam vero ad ſpecialiorem præſentis thematis explicationem progrediamur, placet antea *fundamentales* quasdam conſiderationes & *demonſtrationes* præmittere, quæ ad reliquam deductionem applicandæ erunt: primo memori mente tenendum eſt, quod ad diverſarum *adventitiarum materiarum* & cauſarum, tam *utilium*, quam *inutilium* juſtam applicationem & *tractationem altius directorium* requiratur, neque *nuda corporis* diſpoſitio aut ulla ſimplicior *materialis* affectio *ſatisfaciat*: propterea etiam *medicamentorum* plurimorum *applicatio* ad *ſalutarem* effectum & ſcopum, neque ab ipſa remediorum *phyſica* efficacia, neque à *corporis* capacitate & receptivitate pendet, quare *naturam*, tanquam ens ſingulare, neque cum *corpore* hujusque qualitate *confundendum*, ut *principalem* cauſam producimus, quæ remediorum *phyſicam* efficaciam ita disponit & *applicat*, quo *ſalutares* abhinc effectus proveniant: hæc enim & *ratione* & *ſenſu* prædita natura oblata *remedia percipit*, quoniam cum peculiari *ſenſu* œconomiæ *vitali* invigilat, quam animadverſionem latius explicavit *D. D. Præſes Diſp. de Senſu vitali*; deinde *ſecundum* horum remediorum *efficaciam motus vitales* inſtruit, quo *convenientes* effectus producant: quis enim ita credulus fuerit, ut ſibi perſuadeat, quod *adſtringentium* remediorum *intrinſecus* aſſumptorum effectus *phyſicus* ſeſe *extendat* in *extremitates* corporis: aut quod *diaphoretica* ob nudam *commotionem*, quam *ſanguini* conciliant, intenſius *orgaſticam*, ſudorem expellant; quamvis *ſimplex* illa *commotio* ſudorem

dorem non absolvat, dum sudores interdum *sine tali commotione* procedunt & *commotiones* tales aliquando *sine* subsequente *sudore* contingunt: quapropter brevibus adhuc inculcamus, quod *ars medica* cum tota sua penu & *suppellectile* admodum *infirma* fuerit, si *naturæ synergia* deficeret, & quod remedia *plurima*, licet *duplicato* robore polleant, longe *minimum* ad *conservandum* corpus valeant, ni *natura* hæc remedia ad *salutares* effectus *applicet*: multo minus vero dignissima hæc consideratio negligenda aut seponenda est, quod plurimos illos effectus, qui *physicæ* remediorum efficaciæ adscribantur, vel *sola natura* sua *sponte* in corpore suo administrare queat, dum diversas *evacuationum* & *alterationum* species administrat, licet eapropter illa natura *non absolute* omni *arte carere* possit, sed in *quibusdam* casibus *sine artis concursu* nihil valeat, qui tamen casus cum reliquis medicis effectibus confundendi haud sunt, aliàs falsitas argumentationis à *particulari* ad *universale* facile liqueret: quemadmodum vicissim *præmatura* & *præcipitata* esset conclusio: si natura *sponte* interdum *evacuare* & *alterare* potest, eapropter *artis auxilio* opus *non* haberet & ipsa *sibi sola* sufficeret, aut propterea *ars medica* esset *superflua* & nullus homo vitam amittere deberet: sed cum hæc oblocutio satis solide ab *Illustri Stahlio* in *Disp. de Necessitate artis Medicæ, & de Potestate artis Medicæ* ventilata & infirmata fuerit, non necesse esse judicamus, quo rem actam tractemus: illud brevibus tantum inculcamus, quod licet tales operationes *natura* committere *possit*, tamen propterea easdem *non semper* administrare *soleat*, adeoque *manuductione*, *excitatione* & *invitatione* indigeat, siccut in *moralibus similis ordo* quotidie occurrere, adeoque præsentem *vitalium* motuum directionem *illustrare* solet.

§. VII.

Licet vero adeo necessarius sit *naturæ concursus* ad *remedia* oblata, tamen *hisce* etiam relinquenda est *sua efficacia*

cia, qua *corpus* afficiunt: hic ipſe vero *effectus medicamentorum* in corpus perſæpe *vanus* & inanis eſſet, ni *natura* eundem *perciperet* aut *ſentiret*: in *tantum* itaque *remedia* afficiunt *naturam*, in quantum *hæc* per *corpus ſentit* & *contactum medicamentorum* obſervat & *advertit*; quapropter omnino *remedia* materialia *commercium* habent cum *natura immateriali*: *medium connexionis* inter *naturam* & *remedium* eſt *ſenſus*, quo cum natura in *corpore* ſuo *excubias* agit & *objecta* quæ *corpori* accidunt, *percipit*: Deinde etiam *medicamentorum phyſica* efficacia paulo *curatius* eſt attendenda, vel enim quædam remedia *humorum inteſtinam commotionem* adjuvant, *cum qua* deinde intenſior *pulſus* & *progreſſus* humorum conjungitur; quædam *remedia* ſub *augmento* hujus *inteſtinæ* commotionis, inſuper humores intimius *attenuare* & *reſolvere* adjuvant: *alia* vero viciſſim humores *gelatinoſos*, lymphaticos & mucilaginoſos *inſpiſſant* & nimiam *ſubtilitatem* & fluiditatem ſanguinis emendant atque *coagulant*: quædam operantur in partes *ſolidas*, dum haſce nunc *moleſtè ſtimulant* & offendunt, adeoque *excretorium* effectum poſt ſe relinquunt, quædam partes *leniunt*, *emolliunt* & *demulcent*, aut *moleſtos* atque præternaturales *ardores temperant* & mitigant; quædam *partes* ita afficiunt, quo *lenis ſtrictura* aut interdum *validior conſtrictio* iisdem inducatur: alia vero partes *relaxant* & elubricant: quædam cum humoribus *acribus*, *ſalinis*, *ſulphureis*, *aceſcentibus*, *biliosis* congrediuntur & commiſcentur, eorundemque *acredinem temperant*: nonnulla remedia *ſalinis* ſuis principiis humores *ſpiſſos* & materias *mucidas*, viſcidas *incidunt*, *colliquant*, *abſtergunt* & *attenuant*, aut alia remedia cum *tenui* ſua *mucilagine* alias materias *involvunt* & *mobiles* atque *volubiles* reddunt: quædam medicamenta partes adeo *irritant*, ut *ad illas* humores *copioſius* affluant & *ardores*, *rubores* & veſicarum collectiones poſt ſe trahant: quædam remedia non modo in partes *fluidas perverſam inteſtinam* commotionem inferunt ſed & *ſolidas*

das partes *ægre* afficiunt, ut propter illorum præſentiam & *ſenſus* & reliquus *naturalis vigor* in torporem, faſtidium averſionem & ſomnolentiam tranſeat: nonnulla remedia, quæ neceſſarias & *ſalutares excretiones* facilitant, aut quæ *ſenſationi* accepta ſunt, vigoris & *virium reſtaurationem* poſt ſe trahunt, uti talia ſubjecta, quæ *ſalutaribus effectibus* ad *vitam* & *ſanitatem* ſpectantibus *repugnant vires* opprimunt & *deſtruunt*: & ſicuti partes corporis *ſolidi diverſæ texturæ* & ſtructuræ ſunt, imo *diſcrepantis uſus*, *nobilitatis* & *utilitatis*, ut & *diverſus gradus ſenſationis* in iisdem adeſt, ita *varia remedia* peculiarem *relationem* ad illas habent, unde *acida pectori* paulo *plus* quam *alteri* parti ſunt *infenſa*, & *amara* paulo *magis ventriculo* & *inteſtinis* ſunt amica; ſic *mercurialia* & *opiata nervis* ſunt inimica &c. quibus *fundamentalibus* denique reſpectibus & conſiderationibus addimus hanc animadverſionem, quod etiam *materiæ inter ſe invicem* habeant *diverſam relationem*, ut una alteri facilius combinari poſſit: id quod etiam obſervatur in medicamentorum *operatione*, dum *unum remedium* facilius *in hunc*, *aliud* in *alterum* humorem operatur, aut unum remedium citius ventriculum, aliud inteſtina craſſa, quoddam meſenterium, nonnullum pulmones, aliud renes facilius alterat: inde innotuerunt, *bechica*, *diuretica*, *ſtomachica*, *ſplenetica* &c. licet æque haud cum illis conſentiamus, qui *abſolutam certitudinem* in *ſingulis* talibus remediis inquirunt: quid quod in *illa* denique circumſtantia *bono judicio* opus eſt, ne *indiſcretim* omnibus remediis tam *miras phyſicas* efficacias imputemus, cum potius vel leviter attenta obſervatio indicet, quam valide remedia *alterentur*, quando per *tot partes* & ipſum humorum *latifundium* vehuntur: quare *fruſtra* quisquam crediderit, quod *adſtringentia* remedia, quorum aliquando *pauca grana* exhibentur, quæ nimium quantum per corpus diſperguntur, *immediate* in partes *exteriores* ſive remotiores operentur & in Narium hæmorrhagias, menſium exceſſum, mictum

cruentum, hæmoptysin, Hæmorrhoides excedentes, adstrictoriam suam vim transferant; quare illud asseveramus, quod non æque *absolute semper* necesse sit, quo remedia oblata *ad illum locum* pertingant *in quo effectus* ille *medicamentosus* observatur: subministramus enim hoc *problema*: si *decem* grana croci martis aut Terræ de Catechu &c. *Mensium* excessum cohibent, *hæc* vero non modo *per tot partes* circumvehuntur, sed & *per totam massam sanguineam* disperguntur, *quantum* quæso de hisce *decem* granis *ad uterum* pertingit? & num *illud*, quod *ad uterum* in tam *minima* quantitate pervenit, ad *talem effectum adstrictorium* satisfaciat? & cur non *similis* adstrictio in *aliis partibus*, quas *hoc medicamentum* transfluit, contingit? cur non *in ventriculo* ubi *singula decem* grana hujus remedii collecta sunt, non *decuplum* effectum *adstrictorium* exserunt? quibus ipsis considerationibus viam pandimus *judicandi* & *concludendi*, an remedia *nude physica* ratione operentur & an necesse sit, quo semper medicamenta *immediate* ad *illam partem* penetrent, in qua *effectus medicamentosus* succedit.

§. VIII.

Sed ne diutius in generalioribus hisce prælusionibus hæreamus, nunc præsentem tractationem per *specialiores* observationes perlustrabimus & illustrabimus: distinguimus remedia in *Evacuantia* & *Alterantia*: propterea placet *diversas species utriusque* remediorum classis percurrere & & primo quidem *Evacuantium* mentionem injicere: & ita ordine primo disquisitioni nostræ sese offerunt VOMITORIA, quæ nunc per *crassum*, nunc per *subtile sal erodens* atque *septicum prompto* & accelerato effectu operantur & ita *ventriculum* eximiè *stimulant*, tanto magis vero in *illis regionibus*, ubi ob *nervosam* constitutionem *sensibilior* est: quoniam itaque hæc *arrosio naturam* valde *moleste* afficit, ita hæc nullum *rationabilius* consilium capessere potest, nisi *prompte* atque cito *hoc subjectum* ex *illa parte*, *quam*

quam affligit, *excutiat*, adeoque se ab eodem *liberet*: est itaque *vomitum ciens* remedium, subjectum quoddam *sensui naturæ* in ventriculo perquam *adversum*, quod propterea in corpore *tolerari* non debet: hic enim *mos* est *naturæ*, ut, si aliquid *adversum* in *ventriculo* gestat, vel *idealiter præsumit*, illud *vomibundo* actu prosequatur; quale luculentum *exemplar* occurrit in *nausea*, ubi interdum cum pertinaci *aversione ingestum* quoddam subjectum *ejicitur*: quoniam vero *positivum emeticum* remedium *constanter irritat* & *ventriculo vexas* dat, propterea nulla *commodiori* & *compendiosiori via natura* sese ab hoc *molesto* subjecto *liberare* potest, nisi per illum *breviorem* tractum tale remedium strenuè & potenter *evacuet*, *per quem* illud *ingestum* fuerat, ita brevi *methodo* ab hac *molestia* & *irritatione* sese *liberat*, ac pro hoc scopo ita apposite & *convenienter* motum ventriculi exercet, quo *sursum* objectum illud elidatur, uti alias in *ordinario* statu peristalsin ad *catotericam* excretionem applicat: quis vero jam adeo *credulus* fuerit, quo *simplici* efficaciæ *physicæ* hujus remedii tam *congruum* effectum adscribat? quid *remedium* ventriculum *stimulare* posset, ni *in hac parte sensus* exerceatur? quid *irritatio* hæc *tantum* valeat, quo peristalsis *augeatur* & non *amittatur*? quid porro efficiat illa *vellicatio*, quo *excretio* superveniat & illud augmentum peristalseos aut *spasmus* ille non in pertinaci ventriculi *constrictione* persistat? quid *medicamentum* per se contribuat ad *convenientem* hanc *anotericam* evacuationem? quis non agnoscat, quod *comica* & *fabulosa* illa sit assertio, quasi remedium emeticum vellicet *nervos* stomachi, per quos *Spiritus* affluant, qui ventriculum *invertant* & remedium ingestum unà *extrudant*? quis non confiteatur, quod *nudus spasmus* hunc *singularem* actum *excretorium* non absolvat, siquidem *spasmorum eadem* est *relatio* & *efficacia* ad *obstructiones* & *retentiones* caussandas ac ad *evacuationes* perficiendas? unde *spasmi* illi

adhuc

adhuc *peculiari* indigebunt *directorio*, quo ad *excretionem* administrandam satisfaciant! quis vero etiam non confiteatur, quod *nostra* demonstratio non modo *evidens*, sed & cum *quotidianis* exemplis actionum *humanarum* illustrata sit: ita enim evenit, ut, si quisquam *adversum* subjectum intra *ventriculum* ingesserit, quod, licet *non æque* genus nervosum *vellicet* & stimulet, tamen *æstimationi individuali* adversum est, *rationabiliter* tunc agat natura, si *tempestivè* tale subjectum iterum è ventriculo *eliminaverit*! inde etiam fit, ut si medicamenta *alterius* plane operationis & effectus medici cum *nausea* & *aversione* ingesta fuerint, eadem mox iterum *revomantur*: quem latet ille *singularis casus*, quomodo subjectum quoddam, quod *olim gratum* & acceptum fuerat, si cum *adverso remedio* tanquam *vehiculum* offertur, imposterum animus cum *contumaci* tali *aversione* prosequatur, ut, si illud alia occasione *sub diæta* denuo offertur, ipsum *imposterum* natura tam *immoderata aversione* prosequatur & cum *vomitu* rejiciat, de quo casu dicunt: **es sey einem etwas zu wieder oder eckelhafft gemacht worden.**

§. IX.

Eo ipso vero demonstramus, quod vomitus non *à medicamentis*, sed *à natura* perficiatur & quod *remedia* naturam *excitent*, quo *hæc evacuatio* celebretur, siquidem quædam subjecta vel *positivè* noxia & inimica sunt, alia vero *molesta* & *quantitate* sua *aliena*, alia denique *adversa* & *tædiosa*, quæ natura *è ventriculo* expellere solet: irritum itaque conamen esset vel unquam *emeticam* talem evacuationem provocare velle, ubi *neque noxia*, neque *molesta* neque *adversa* materia *in ventriculo* hæret; neque etiam consultum esset ad *vomitum naturam* irritare velle, vel *nimis stimulantem* & *inimicam* causam offerendo, vel *ventriculum aggravando*, vel etiam ad *nimium fastidium* naturam commovendo & adigendo; quod vero hanc *ultimam* circumstantiam

tiam

tiam attinet, nimirum quomodo per modum alicujus *fastidii mediocris* vomitus excitari poſſit, tunc conſtat quomodo *largior ingeſtio oleoſorum, pinguium* ſubjectorum, imprimis in ſubjectis *ſenſibilibus* & *evemetis*, ſatis *promptum* atque *efficacem Vomitum* conciliet: & hujus effectus *medici parallelum* effectum in reliqua *communi* vita obſervamus, quomodo varii homines ob *liberaliorem* ingeſtionem *pinguium* ſubſtantiarum *nauſeam* aliquam concipiant, indeque ad *vomitum* actualem concitentur, quale quid tanto citius cum *pinguedinibus* facile *coagulantibus* & *ſebaceam conſiſtentiam* aſſumentibus contingere ſolet: & cui non homini vel leviter *delicato adverſum* fuerit, ſi oleoſa *rancida* quædam ſenſatio fauces moleſtat, de quo adverſo guſtu vulgo dicunt: es ſteige einen ſo fetticht und dampfficht aus den Magen, wie alt Fett: inde varii ad vomitum concitantur: & *hac eadem* ratione nititur, quo modo *oleoſa* ingeſta in diſcretis, *ſubjectis*, *temperamentis*, *ætatibus*, *ſexu*, *vomitum* provocare valeant, ni propter *adverſum* ſaporem denuo rejiciatur, quod ingeſtum fuerat: neque etiam deſunt quædam ſubjecta, quæ ob *valde nauſeoſum* & ſimul *ſapidum* effectum, *vomitum* excitant, cujus indolis *venerea* remedia exiſtunt, unde *croci venerei* vomitum ſatis *potentem copioſum* & *anxium* concitare ſolent, ſiquidem pleraque ex *cupro* parata remedia *valde adverſum* ſaporem inferunt, ea propter etiam naturam offendunt & incitant, quo in *removendis* talibus ſubjectis venereis denuo *omnem vim* adhibeat: & hoc eodem etiam fundamento nititur, cur *Tartarus vitriolatus*, *minus congrue* præparatus, *cardialgias*, *vertigines*, *vomitus* &c. provocet, quod minimè de hoc remedio *ritè parato* valet; unde commixta ramenta *cuprea* in hoc tartaro vitriolato, *inſufficienter* cum ſale *alcali ſaturato*, effectum illum *emeticum* cauſantur; non alia cauſandi ratione, niſi *intimiorem* talem *nauſeam* excitent, cujus conſectarium deinde *anxius* ille vomitus exiſtit: quo

magis vero ſubjecta quædam *corroſiva* ſunt, ut *arſenicalia*, *mercurialia* cum *larga* quantitate *ſalium acidorum* mixta, & ſimilia eo *certius*, *citius* & *fortius* vomitus provocari obſervantur: & hæc eadem demonſtratio proximo nexu quadrat ad vomitus *ſpontaneos*, qui ob *eundem finem* exercentur, cum in nullius materiæ *ſola poteſtate* ſit, quo *vomitum ex* & *per ſe* abſolvat, ſed ſemper *naturæ* deſtinatio omne punctum abſolvat, dum per vomitum alicujus vel *noxii* vel *moleſti* vel *adverſi* objecti *remotio* urgetur & licet *non ſemper* objectum *materiale* exiſtat, tamen *immaterialia* & *idealia* etiam objecta indies *nauſeam* & *vomitum* concitare ſolent: quidquod aliquando vomitus adhuc *continuant*, quando *materialis* cauſa *irritans remota* fuit: ut per tot documenta facile liqueat, quomodo vomitus neque *à medicamentis*, neque *à corpore* primario pendeat, ſed *naturæ* poteſtati unicè adſcribendus ſit: quod vero aliquando vomitoria *differentes* exſerant effectus, ratione *citioris* & *fortioris* ſucceſſus, illud *differenti ſenſibilitati* ſubjectorum adſcribendum eſt: neque illa *oblocutio* alicujus momenti exiſtit, quaſi *ſtimulatio* ab *emeticis* remediis *ventriculo* inducta non tam *craſſa* & manifeſta ſit, ac quidem aliæ irritationes occurrere ſolent, cum in *intimioribus* viſceribus partim *ſenſatio alios gradus* habeat, partim ob *nobilitatem* partium etiam *levior* offenſio *majores* effectus poſt ſe trahat, ac *irritatio externo* corpori & *ignobilioribus* partibus illata, cauſari ſolet.

§. X.

Proximum eſt, ut PURGANTIUM *modum operandi* nunc deſcribamus & quam *diverſus* horum *effectus* ſit ſignificemus; priusquam vero *ordinarium modum* indicemus, quo purgantia *operari* ſolent, neceſſe eſt, quo *fundamenti* loco *triplicem* notatu dignam circumſtantiam inculcemus; *primo* quod *tacite* & *ſponte* natura *potentes* impetuoſas & efficaces; dejectiones *alvinas* perficere valeat, ſole-

ſoleatque & quidem interdum *ſtatis* & *exquiſitis* anni *Periodis*, teſtimonio *Diarrhœarum annuarum*; quippe qui actus *ſoli naturæ* activitati & *directorio* ſubjacet: unde concludimus, quod *natura* & prompte & efficaciter corpus ſuum *per alvum purgare* & evacuare poſſit atque ſoleat: *ſecundo* hic ipſe actus *extraordinarius* eo *citioribus* alterationibus ſubjectus eſt, ut nunc *facilius cohibeatur*, nunc vero *citius augeatur*, quo *majori ſenſibilitate* prædita ſunt individua; ut itaque hæc *peculiaris naturæ* qualitas, quæ quoad *formalem* ſuam rationem *à phyſicis* proprietatibus *aliena* eſt, in præſenti excretionis ſpecie multum valeat: accedit *tertio*, quomodo varia ſubjecta *adverſo* ſtomacho ingeſta, etiamſi aliquando *notabili ſtimulo libera* fuerint, tamen cum *ſtrenuo* periſtalſeos *augmento* et *colico* nonnunquam *apparatu* per *alvum* iterum *rejiciantur*: & cum hiſce quidem circumſtantiis, nunc indico, quomodo *alvi* depoſitio non modo in *ordinario*, ſed & in *extraordinario* ſtatu ſub *naturæ poteſtate* ſit, imo quomodo ſecundum *differentem activitatem naturæ*, aut materiæ evacuandæ *mobilitatem* & *æſtimationem* actum talem *excretorium* eadem natura *intendere* & *augere* poſſit: exinde porro concludimus, quod *remedia* qualiacunque fuerint purgantia, *per ſe* alvum *non purgent* neque corpus ita irritent, quo *per hujus efficaciam* evacuatio fiat, ſed quod iterum *primario natura* illud principium ſit, quod Purgationem exequitur: etenim remedia purgantia illius *materialis aptitudinis* ſunt, ut cum *ſalino* ſuo principio facilius & efficacius *teneriorem* inteſtinorum texturam, afficiant, neque tam *acriter* ventriculum irritent, quare *tamdiu* in corpore tolerantur, donec *ſenſibilius inteſtina* ſtimulent, e quibus denique *catoterica* commotione & promotione evacuantur: dantur vero etiam *purgantia* remedia, quæ *acrius* operantur & unà *ventriculum* valde *irritant*, ut ſunt *Jalappa*, *Scammonium*, *Colocynthis* &c. quapropter *talia* remedia *natura* interdum

ſurſum & *deorſum* expellit, quo eo *citius* à tali *adverſo* ſubjecto ſeſe *liberet:* aliquando vero quædam ſubjecta ita *ſenſibilia* ſunt, ut purgantium remediorum efficaciam *citius percipiant* & *ægrius* ferant, unde illa *citiori* actu & *ſurſum* & *deorſum* dejiciuntur, ne ulterius *ſubtilem* illam *ſenſationem* offendant: haud enim *principalis* ratio in *genere nervoſo* inquirenda eſt, de quo minime abſolutè aſſeverari poteſt, quod in uno ſubjecto *materialiter tenerius*, propatereaque *ſenſibilius* ſit, cum in diverſis ſubjectis ſingulares partes tamẽ diſcrepent & *robuſtior* nervus *æque ſenſibilis* eſſe poſſit, ac *tenerior*, ita ut *materialis* partium *ſubtilitas* & *teneritudo formam* majoris *ſenſibilitatis minimè* abſolvat: hinc ſæpe in *communi* hominum cohorte ſubjecta quoad corporis qualitates *robuſta* & *procera* occurſant, quæ tamen *valde delicata* & *debilia* ſunt, & viciſſim obſervantur *corpore tenera*, quæ *multum perferre* poſſunt.

§. XI.

Quod itaque purgantia *unius ejusdemque ſpeciei* in *diverſis* ſubjectis modo *leniores*, modo *fortiores* effectus edant, *principalius differenti ſenſibilitati perſonali* adſcribendum eſt; deinde non parum ad *citiorem* & *efficaciorem* purgantium operationem contribuit, ſi *materia* excernenda *mobilis* & tractabilis eſt, nec non ſi nunc aliquo modo ſua *ſponte natura* ad *evacuationem* illam *inclinat*: hinc purgantia *decreſcente* luna exhibita longe *facilius* & *copioſius* operantur, quam creſcente luna oblata, id quod tanto magis in *ſenſibilibus* ſubjectis evenit, quæ ab *externarum* cauſarum acceſſu *facilius alterantur:* in quo paſſu vero iterum non *primario* harum *externarum* cauſarum *efficacia* accuſanda eſt, cum potius *natura* per *diſcretam* ſuam *ſenſibilitatem* ſecundum harum cauſarum oblationem *motus* ſuos *variare* ſoleat: interim etiam remedia habent aliquam *diſcrepantem phyſicam* efficaciam in *materias diverſas*, quas in corpore ſuo offendunt: quapropter jam *antiquitus* recepta &

in

in assidua *observatione* confirmata illa *differentia* innotuit inter *phlegmagoga*, *melanagoga*, *cholagoga* & *hydragoga* remedia: quas itaque *materias* purgantia remedia, præter *irritationem* nunc majorem nunc minorem, quam intestinis inferunt, afficiunt, illas *natura* cum reliquo *purgantium* remediorum *nexu* ex *intestinis* evacuat, posteaquam pro *facilitanda* hac evacuatione, prout circumstantiæ requirunt, jam plus jam minus *humidæ* materiæ affusum fuit: & si contingit, ut purgantia quædam *resinosa tenacius* plicis & tunicis intestinorum adhæreant, tunc pro *efficaciori* illorum *abstersione* non modo *motus peristalticus augetur*, ut *torminosi* exinde oriantur cruciatus, sed & *copiosior humiditas* affunditur, quo *moleculæ* illæ *resinosæ firmius* adhærentes citius *eluantur* & *abluantur*, qualis motuum ita *adæquata directio* & applicatio, minime vel *purganti remedio* vel *corporis dispositioni* adscribi potest: neque etiam illa circumstantia in præsenti consideratione oblivioni tradenda est, quomodo *quædam remedia* in *diversis* casibus effectum *catharcticum* sine aliquo *actuali stimulo* causentur, sed per nudam *materiæ*, in cujus *excretionem natura consentit* & inclinat, *præparationem*; quare in affectibus *cholericis* oblata *terrea* remedia interdum impetuosam *biliosam* dejectionem post se trahunt: quale quid etiam contingit in *diarrhœis difficilius* succedentibus, aut *colica contumaci*, in quibus affectibus *positiva* purgantia *inique* operantur; *præparantia* vero remedia sine ullo *stimulo* evacuationem facilitant: ut ita iterum manifestum fiat, quid *natura* operetur & quid *remedia* efficiant: Et ita etiam quædam purgantia remedia operantur, non modo *stimulando* vias, sed etiam *colliquando* & *resolvendo* tales humores, quales alias *ex intestinis* evacuari solent: inde etiam evenit, ut *hujus conditionis* purgantia *efficacius* & *potentius* operentur, dum natura ad hunc actum exeretorium non modo *irritatur* & provocatur, sed & in illo actu suscipiendo materiam satis *aptam*,

mobilem & *præparatam* offendit: hinc dantur talia *experimenta*, ubi ex nuda humorum *præparatione purgationis* successus consequitur: quis quæso sibi persuadebit, quod *purgantia* remediā *in venam* infusa *intestina stimulare* debeant; cum rectius *facilius demonstrari* queat, quod *humores*, quos *immediate* contingunt, *alterent* & ad talem excretionem *præparent*, qua iidem aliàs è corpore *evacuari* solent: imo quis non facile concipiat, si per *infusionem* talem chirurgicam oblata purgantia *stimulante* effectu *tantam* operationem exserere debent, quantus non *extremè immoderatus* effectus ab *immediata ingestione* talium remediorum *intra ventriculum* pendere debeat: ut ita in hoc casu rectius ad *præparationem* humorum, quam *stimulationem* viarum concludere queamus: attamen negare non possumus, quod in *alio* singulari *casu purgantia* in humoribus quadantenus *alterata* etiam *stimulante* effectu operentur, testimonio *purgationum* in *infantibus* concitatarum per *lac nutricis*, cui purgans remedium oblatum fuit, ubi ob *differentiam ætatis* & *majoris sensibilitatis* præsentiam, etiam alterata purgantia, intra lac nutricis ex parte recepta, talem *subtilem*, *moderatam* tamen & efficacem *irritationem* viarum & simul conjunctam *abstersionem* humorum causantur, ut purgatio consequatur.

§. XII.

Proinde hanc evacuationem alvinam *artificiosa* methodo adjuvant talia adminicula, quæ *vias leniunt*, demulcent, *humectant* & *contenta* in *intestinis* diluunt, *emolliunt* atque elubricant, unde non quidem *involuntario* & nude *passive* fæces alvinæ *decidunt*, sed ob viarum *flexilitatem* & *materiarum* excrementitiarum *mobilitatem* natura hunc actum excretorium *majori activitate* administrat, siquidem aliàs actus *excretorii*, non sub directorio *corporis*, sed *naturæ* stant: quando vero remedia quædam materias *spissiores* in intestinis & primis regionibus hærentes efficacius *colliquant*,

quant, incidunt & *abstergunt*, insuperque *salsedine* sua *intestina* leniter *vellicant*, tunc perinde *hunc ductum* natura *sequitur* & *alvum* evacuat, unde medicamenta *detersiva*, digestiva, *salina*, quin ipsæ *thermæ* & *acidulæ* alvum aperiunt atque *laxant*; id quod etiam *talia* remedia efficiunt, quæ in primis regionibus *fermentativam* aliquam commotionem excitant & *per hanc* aliorum humorum *resolutionem* perficiunt, qualia sunt communia *dulcia laxantia*, saccharata, prunata, passulata, mannata, tamarindinata: sed dantur etiam remedia quædam, quæ *intimius colliquatoriam* suam virtutem transferunt, ut demum hæ *resolutæ* materiæ *singulari directione* intra *intestina* deferri & denique ex iisdem *evacuari* debeant; qualis actus vero non *medicamento*, quod *non plus* perficit, quam quantum *valet*, sed *naturæ* competit, ut adeo *providè* in talibus casibus *discernendum* sit id, quod *remedium* & quod *natura* operatur: è quibus singulis animadversionibus itaque facile liquebit, quod neque medicamentum *per se*, neque corpus *sibi relictum*, neque remedii *relatio physica* ad *corpus* & substratas *materias* verum *formalem* effectum *alvinæ* evacuationis absolvat: sed occurrit adhuc notatu omnino digna observatio & inquisitio, videlicet an & quomodo *martialia* remedia alvum aperiant? vulgo quidem eximiæ laudes de *aperitiva* virtute *martialium* perorantur, sed non immerito *quæstio* movetur, quo *respectu* alvum moveant martialia? *per se* id *minime* efficiunt, neque *stimulant* intestina; interim dum horum *tonum augent*, dum porro materia *excernenda* adest, imo dum *natura* nunc ad *evacuationem* suscipiendam *propendet*, ita *ultima* hæc incitatio, *strictoriam* aliquam commotionem in intestinis post se trahens, eo usque commovet *naturam*, quo *eandem excretionem* actu perficiat: quod vero *illa* alvum liberantia remedia attinet, quæ *diversum* intestinorum tractum afficiunt, tunc *ratio* consistit, vel in *differente* horum *relatione* ad diversos *humores*

qui

qui in inteſtinis hærent, dum in *duodeno bilioſi* magis, in *tenuibus fluidiores ſeroſi*, in *craſſis ſpiſſiores mucilaginoſi* humores reperiuntur; vel in *citiori* aut *tardiori* remediorum *reſolutione*, ſecundum quam nunc citius nunc iterum tardius *phyſicam* ſuam operationem exſerunt, adeoque nunc *hunc* nunc *alium* inteſtinorum tractum efficacius attingunt & afficiunt: quæcunque vero alia purgantia *cauſtico* ſale multum prædita ſunt, illa ob *vehementiorem* inteſtinorum ſtimulationem etiam *immoderatiores* commotiones *ſpaſmodicas* & impetuoſiores *dejectiones* cauſantur, quoniam pro *adverſi* hujus ſubjecti *repentina* & vegeta *remotione* natura *omnes vires* atque conatus intendit & impendit: unde tam *male fida* ſunt *colocynthiaca*, *ſcammoniata*, *eſulina* & hujus cenſus alia: teſtantur etiam diverſæ obſervationes, quam *acriter* talia ſubjecta inteſtina offendunt, ut *inflammatoriæ* interdum commotiones in inteſtinis ſuboriantur, qualia experimenta & exempla allegavit *Wepfferus in tractatu de Cicuta Aquatica.*

§. XIII.

Neque etiam oblivioni tradendum eſt, quomodo medicamenta quædam, alvinam excretionem liberantia, *uno tempore efficacius*, alio vero *mitius* operentur: ubi non quidem nobis ſermo eſt de eo, quando ſubjecta quædam poſt purgantium aſſumptionem in *regimine* aliquem ſonticum *errorem* commiſerunt, ut *hypercatharſis* inſequatur, ſed quando contingit, ut remedia talia multam *ſaburram* excernendam offendant, tunc ob hunc *ſtimulum* medicamentoſum oblatum, natura *frequentius* & *copioſius* alvum deponit, id quod etiam evenit, ſi evacuantia remedia *tali tempore* exhibentur, quo nunc per ſe natura magis *ſponte* ad *talem* evacuationem *inclinat*: ita exempla conſtant de Pillulis balſamicis Stahlianis, (quæ *alias leniſſime* alvum aperiunt,) quomodo in uno eodemque nunc unam vel alteram dejectionem, alibi vero octies, decies alvinam excre-

cretionem induxisse observentur: & obtigit aliquando *D. D. Præsidi* casus in *Puerpera*, in qua mox post puerperium oblatæ tales pillulæ nullam *extraordinariam* evacuationem alvinam concitaverant: sed cum post octiduum paulo *largiori* prandio assati anseris puerpera illa usa fuerit, mox vehementes *cardialgias*, capitis dolores, *lipothymias*, *lochiorum* residuorum *turbas*, cum dolorificis *spasmis* in *hypochondriis* experta fuerat, quæ vero post *earundem pillularum* assumptionem, ferme *viginti* dejectionibus alvi, satis *potentibus* evacuata & defatigata fuit, attamen *sine ullo damno:* nec non hæc observatio circa præsentem tractationem inculcanda est, quomodo interdum ex singulari *naturæ directione cathartica* remedia per *emesin* & *emetica* per *catharsin* rejiciantur; uti perinde *naturæ activitatem* in purgationis actu administrando & applicando testantur observationes *purgationum ex conspectu purgantis*, secundum *Salmuthum Cent. 3. obs. 14. Bartholinum Act. Hafn. vol. 5. obs. 49. A. N. C. Cent. 1. obs. 129*; aut *purgationis ex odore pharmaci purgantis*, qualem notavit *Salmuthus Cent. 3. obs. 8.* ita recensentur *purgationes ex imaginatione A. N. C. Dec. I. An. IV. V. obs. 160. An. VI. VII. obs. 238.* similis conditionis est *ingens illa catharsis ex insomnio A. N. C. Dec. I. An. III. obs. 234. Dec. II. An. IV. obs. 36. in App. conf. Bartholinus Cent. 5. hist. 64.* Quod denique attinet *illum modum*, quo *purgantia*, ab *extra* adhibita, operantur, tunc talia subjecta communiter valde *acria* & *colliquantia* sunt, quorum *principia* per *poros* cutis *sanguini immixta* tantam subitaneam *resolutionem* materiarum *mucidarum* & *serosarum* committunt, ut actus *excretorius* citius à *natura* subordinetur, uti recte etiam judicat Scholiastes observationis *43 A. N. C. Dec. II. An. I.* quando itaque talia remedia ad regionem *umbilicalem* applicantur, tunc materia talis *non latius* circumvehi, sed *propius intra intestina* transferri debet, quam *translationem* vero in *intestina* neque *corporis* dispositio, neque ipsius *materiæ mobi-*

 litas

litas absolvit, sed primario *natura*, horum motuum *excretoriorum principalis* causa, perficit: & pro illustratione hujus circumstantiæ inservit ille communis casus, quando *diarrhœa ex refrigeratione* abdominis, post prægressam *exæstuationem* corporis, concitatur, dum auctior illa *seri colliquati* & alterati transpiratio *subito reprimitur*, quæ *turbata* excretio imposterum cum tali *subordinato alvi* fluxu compensatur, quando *serum* illud subtile acre orgasticum cum fluida *mucida* substantia *involutum* nunc in *proximiora se* & *excretoria* loca dimittitur & ne aliquam *noxam* inferat, prompte *expellitur*: & ex eodem fundamento ratio duci & inveniri potest, quomodo purgantia remedia, *odore* percepta, *catharcticum* effectum post se traxerint, qualia exempla allegantur apud *Salmuth. Cent.3. obs.8. Hœchstetterum Dec. 4. cas. 8. in schol. Rob. Boyle de natur. determ. effluv. cap. 5. Schneiderum de osse cribriformi*, *Binningerum Cent. 2. obs. 86. A. N. C. Dec. I. An. IX. X. obs. 194. n. 25. & Dec. II. An. I. obs. 43. in scholio*: quanquam etiam in ejusmodi casibus multum valeat *imaginatio*, ita ut ob *adversum odorem* & *fœtorem* natura tum ad *vomitum*, tum ad *purgationem* aliquando commoveatur: sed sufficiunt hæc de purgantibus dicta.

§. XIV.

Ad DIAPHORETICA remedia jam progredimur, horumque *modum operandi* exponemus; sed mox in limine hujus considerationis indicare debemus, quod & hæc evacuationis species sæpissimè *sponte à natura* administretur, adeoque longe *simpliciori* & efficiciori successu ab illa exerceatur, ita quidem, ut hæc *ordinaria* & *principalis* sit evacuatio, qua in *mitiori* gradu in *œconomia vitali* corpus suum *repurgare*, interdum vero paulo *intensius* adversarum & *noxiarum* materiarum remotionem perficere solet: proinde vero etiam mox indicare debemus, quod *nudus* sanguinis *impulsus* minime hanc excretionem *absolvat*, quare *remedia*

dia sic dicta diaphoretica, quatenus *materiæ* sunt, cum suis *qualitatibus physicis* diaphoresin non *efficiunt*, interim *occasionem* præbent & *naturam* quasi *alliciunt*, quo *secundum* remediorum illorum *operationem physicam* hanc excretionem suscipiat & subordinet; attamen eo ipso *medicamenta* serum non *expellunt*; licet enim hæc *motum* in humoribus *intestinum augeant*, licet sub hoc *motu* serum *attenuetur* & augeatur, licet ipse etiam reliquus *impulsus* & progressus sanguinis intendatur & licet singulæ hæ circumstantiæ ad *sudorem contribuant*, tamen illum non *absolvunt*, siquidem sub *singularum* harum circumstantiarum *præsentia*, sudor tamen *deficere* potest & solet; v. g. in *initiis febrium* adest & *intestina* & *progressiva auctior* sanguinis commotio, sed *deest* tamen *sudor*: unde *primario* ad sudorem requiritur *apertio* & relaxatio *superficiei* corporis, qua obtenta non æque adeo *magnus impulsus* & *orgasmus* sanguinis necessarius est, quin *facile* & *libere* sudor subsequatur: nunc vero iterum in *remediorum potestate* non est, quo *per se* & ab *intra* oblata *peripheriam* corporis *relaxent*, licet ab *extra* applicata diluentia, *emollientia* & humectantia *superficiem* corporis *flaccidam* reddere queant: hinc iterum concludimus, quod *natura* causa *efficiens diaphoreseos* existat, quæ *secundum* remediorum *operationem* materias *serosas*, tenues, sulpureas è corporis sui *peripheria* ita transmittit, quando hanc & *gradu* & *tempore* congruo aperit & *permeabilem* reddit, quæ *remissio toni* æque *sub potestate naturæ* est, ac illius *intensio* atque augmentum: hinc interdum etiam contingit, ut diaphoreses, *rite* nunc procedentes, subito *turbari* possint, quando cum intercurrente *animi pathemate* generalis quædam *perversio* motibus *vitalibus* accidit, ubi repentina illa *efficacia* & potestas *animæ* in hanc *evacuationem* inclarescit: sicut contra *remedia* sanguinem *valde* impellentia ad *sudorem* eliciendum, interdum *minime* satisfaciunt, ut eapropter *augmentum* illud motus *progressivi* sanguinis pro *primaria* causa produci *non* possit; quod vero

intensior ejusmodi motus *aliquid* ad sudorem *promovendum* conferat, neque nos *negamus*; id *tantum* inferimus, quod *remedia minimè* illius potestatis sint, quo excretionem *proprie* sic dictam & dicendam *efficienter* administrent: neque etiam motus *progressivi augmentum* remediorum *potestati* subjacet, cum *nulla* medicamenta *ullum* vere *vitalem* motum *augere* queant, licet *causam* suppeditent, propter quam motus tales deinde augeantur: quod vero secundum motus humorum *intestini* augmentum, etiam motus *progressivus* augeatur, *alterius* est *directionis* & æque à *natura* non vero *à remedio* dependet: quare remedium *positivè* diaphoreticum *nihil aliud* potest, quam *orgasmum* humorum *augere*: motus vero *progressivi*, ut actus *vitalis* augmentum & subsequens *sudor*, *naturæ* competit, quæ nunc humores *copiosius* in *superficiem* corporis transfert, eosdemque, si sufficienter *fluidi* fuerint, quando convenienter *peripheriam aperit*, *evacuat* & post *sufficientem* evacuationem iterum illam *occludit*: hinc notatu digna est illa observatio *spontaneorum* sudorum in febribus continuis contingentium, qui minimè *illo tempore* procedunt, quando *orgasmus* & *impulsus* sanguinis *acerbior*, sed quando *mitior* & *remissior* est, & *illo tempore* iterum cessantium, quando orgasmus & *impulsus* ille sanguinis denuo *increbescit*: neque quidem est, quo in *peripheria* notabilem *spasticam* constrictionem accusemus, cum vel *ordinaria* superficiei corporis *constrictio* ad retinendum & *reprimendum* sudorem satisfaciat & cum in ejusmodi *febricitantibus* satis eminenter sanguis *peripheriam ingrediatur*, quod tam evidenter fieri haud posset, si *rigidior* quædam occlusio adesset.

§. XV.

Medicamenta itaque quæ *sudorem* provocant, *diversæ* sunt efficaciæ, quædam enim ob principia *copiose sulphurea*, *acria*, *subtilia*, *resinosa*, *oleosa*, *salina* & interdum plane *volatilia* in massa sanguinea *intestinam orgasticam* commo-

motionem valide *excitant*, dum ob *ſubtilitatem* & *mobilitatem* ſuam cito humorum latifundium *penetrant*, & ſub hoc *intimiori* ingreſſu *ſubtiliorem* & efficaciorem *mixtionis* ſanguinis *reſolutionem* & divulſionem cauſantur; ne vero hæc diſſolutio *ſui juris* fiat & in præjudicium *integritatis vitæ* atque *ſanitatis* ſuccedat, mox ſupervenit *augmentum* motus *progreſſivi*, ſub quo non modo ſanguis *reſolutus*, ſed & *ſubtilia hæc* principia oblati *medicamenti intimius* in *peripheriam* corporis transferuntur & poſteaquam cutis *relaxata* fuit, denique penitus *evacuantur*: etenim hæ materiæ *ſubtiliores* & *agiliores* directe & *per ſe* corpori non ſunt *proficuæ*, quia *mixtionem* animalem deſtruunt, attamen ſi eædem ſemel *intra corpus* & ipſam humorum maſſam delatæ, tunc minime *craſſo* modo & *ſubitaneo* effectu, neque etiam ex *unico oſtio* expelli poſſunt, unde vix magis *rationabili*, quam hoc methodo apprimè *convenienti* è toto humorum *latifundio ſubtiliter* exterminantur, quam ſubtiliter eidem *immixtæ* ſunt: quo *citius* itaque, *diffuſius* & cum copioſo aliarum *humidarum* materiarum comitatu intra *peripheriam* corporis dejiciuntur, eo certius ſub forma *aquoſi ſudoris* eliminantur, quo *lenius* atque *modeſtius* viciſſim hoc contingit, eo *ſubtilior* & moderatior eſt ipſe hic actus excretorius, quam diſcretionem etiam *ſua ſponte* ſeruare ſolet *natura*, ut nunc per modum ordinariæ *inſenſibilis* tranſpirationis, alibi per modum *evaporationis*, ſive *halituoſæ* tranſpirationis, interdum per modum *aquoſæ* effluxionis, quam vulgo *hydroſin* vocant, *talis* excretio procedat: prout itaque *remedia* vel *magis* vel *minus acria*, *ſubtilia* & *agilia* ſunt, ita ad *diverſum* talem ſucceſſum hujus excretionis diſponunt, ni vel *ſpontanea* proclivitas ad *faciliorem* vel *difficiliorem* talem *evacuationem* in aliquo ſubjecto adſit: dantur vero etiam *remedia*, quæ ſubtile *vaporoſum adverſum ſulphureum* principium valde *mobile* continent, quæ *inimicam* & magis *contrariam orgaſticam* commotionem in humoribus provocant & ali-

as *sensui* & perceptioni admodum *adversa* sunt, qualia *narcotica*, existunt, quæ ipsi etiam ad *coactam* & sub multa *aversione*, & *confusione* succedentem, diaphoresin concitant, quare de *effectu* & *eventu* hujus diaphoreseos *natura non gaudet*, neque *levatur*, sed valde *torpida* & *debilis* redditur; qualis *analogia* quotidie in *moralibus* operationibus occurrit, quando cum aliquo *tædio*, *fastidio* & *aversione* administrantur, quæ *animum* magis affligunt, *turbant* & prosternunt, quam *erigunt* & sublevant: ita etiam dantur subjecta *diaphoresin* provocantia, quæ non modo massam humorum *diluunt*, sed & majorem *caloris* gradum *interno* corpori conciliant, adeoque majorem *intestinam* commotionem excitant & ad *progressivi* motus *augmentum* contribuunt: hujus indolis sunt *juscula* & *decocta calida*, quin ipsa *simplicior aquæ calidæ* ingestio: inde contingit, ut eadem ingesta *humida* substantia cum multa *seri fluidioris* copia iterum evacuetur & quidem ex *illis consuetis* locis, per quæ *ordinariè* similes materiæ *excerni* solent, nimirum vel per *renes*, vel per *superficiem* corporis: haud vero *veritati* respondet illa assertio, quasi *calor* ab *intra* superficiei corporis superveniens, eandem efficaciam *relaxantem* habeat, ac *calida humiditas* ab *extra* immediaté corpori applicata, habere solet: cum *contrarium* conspiciamus in *febribus acutis*, ubi interdum neque *internus* neque *externus* calor *tantum* efficit, quo *sudor* insequatur: ut ita in *caloris* potestate *nuda* & *absoluta* æque *minus* sit *peripheriam* corporis *aperire*, ac in *solo* sanguinis *impulsu*: siquidem quidam homines adeo *proni ad sudandum* sunt, ut vix *singularis* caloris gradus concurree debeat.

§. XVI.

Dantur etiam *alia* remedia quæ *citra* ullam *calefacientem* & *impellentem* vim sudorem causantur & quæ vulgo *privativa* & *fixa* diaphoretica vocantur, quæ vero cum *regimine* quodam *diaphoretico* adjuvari debent: hujus indolis sunt partim *terrea calcarea* sive *animalia* sive *mineralia*

partim

partim *acidulata* remedia, five è *vegetabili* five è *minerali* regno petita & hæc in *fubjectis illis magis* profunt, in quibus in genere *humores fubtiliores* exiftunt, ubi propter fanguinis *nimiam tenuitatem* & *feri fubtilem* immixtionem, hæc materia *ferofa* non tam facile *à reliqua* maffa fanguinea *fecedere* poteft & ubi propter *rapidum* & nimis *celerem* fanguinis *fluxum*, *fubtilis* ferofa portio conftanter in illum *fluorem abripitur*, ut minus *fufficienter peripheriam* corporis & *fubtiles ductus*, in poros cutis abeuntes, *ingrediatur*; quapropter hæc *fixa diaphoretica* tum *toti maffæ* fanguineæ, tum *feorfim* etiam *fero nimis fubtili* aptiorem *confiftentiam* conciliant, quo non modo hoc *ferum* facilius à *fanguine fecedere*, fed & poft hanc feceffionem *intimius* in *fuperficiem* cutis profluere poffit: fi itaque huic humorum *præparationi* moderatum *regimen* conjungitur, tunc ad hujus ferofæ portionis *evacuationem* eo magis *natura* inclinat: vix vero facile talibus *privativis* diaphoreticis remediis vel vis *impellens* vel *tonum* peripheriæ corporis *ordinarium imminuens* & *relaxans* imputari poteft, neque etiam *refolvens* efficacia iisdem adfcribenda eft, cum *abforbentia* & *acida* magis *in craffantem*, quam *attenuantem* virtutem habeant: quod vero *externus calor* & *calida fomentatio* atque *humectatio* ad fudorem contribuat, tunc ad *caloris* externi *fenfum* peripheria corporis quadantenus *relaxatur*, interim ipfe ficcus calor non *per fe* relaxat, nifi potius *propter illum* calorem *natura tonum* in peripheria quadantenus *remittat*, ne *fenfus* caloris *moleftus* fiat, neve hanc *fuperficiem* cum damno *exficcet*, quapropter in hanc *copiofius* humores *affunduntur*, quo caloris *fenfum demulceant*, fiquidem *ficcus* calor femper *moleftior* eft, inde etiam per *confequens* evenit, ut dum fuperficies *patet*, humores vero *intimius* ingrediuntur, denique *fluida* aqueo ferofa portio extra hanc fuperficiem dimittatur: *humiditas* vero, tanto magis *calida phyficam* habet poteftatem partes *denfas* & tenfas colliquandi, *emolliendi* & relaxandi; hinc

rela-

relaxata cute humores *intimius* ingrediuntur & *fluidiores* horum ſubſtantiæ facilius *egrediuntur*, & hic ſudor *poſterioris* ſpeciei exquiſitius *artificialis* eſt, ad quem ita *poſitivè* & *directè* natura haud concurrit, niſi ad illum magis *adacta* & *coacta* fuerit: dantur denique etiam in certis *caſibus* remedia *diaphoreſin* promoventia, quorum *modus operandi* conſiſtit in efficaciori *colliquatione* humorum *ſeroſorum* cum *mucida* ſubſtantia *inſpiſſatorum*; uti in *ſcorbuticis*, *hydropicis*, cochlearia, rad. ari, Zingib. Tinctura antimonii tartariſata, diaphoreſin *eapropter* facilitant, quia *ſpiſſius* illud ſerum *attenuant* & ad hanc excretionem *præparant*: ut dehinc natura eo lubentius ab hoc *moleſto* ſero ſeſe liberet, idque *activo* concurſu è corpore denique educat: quod vero *aceta* illa famoſa *Bezoardica* attinet, tunc *mixtus* illorum eſt *modus operandi*, ubi partim *acidum* aceti, partim commixtæ ſubſtantiæ *reſolventes* juxta *prædictam* noſtram declarationem operantur: Lapis *Bezoar* per copioſum & *ſubtile* ſuum *ſulphureum* & *tenue terreum* principium ad ſudorem diſponit, per *illum modum*, quem de *poſitivis* diaphoreticis declaravimus.

§. XVII.

DIURETICA in ordine ſequuntur remedia, quorum *modus operandi* perinde *diverſus* eſt, ita ut æque minus hæc excretio tam rigoroſè *nudè phyſicis* cauſis & qualitatibus adſcribi queat: illud vero *fundamenti* loco indicamus, quod omnis *evacuatio ſpontanea* ad *vitam* & *ſanitatem* pertinens & contribuens ſub *naturæ poteſtate* ſtet, quæ propterea illam excretionem ita *augere* & *imminuere* poteſt, prout *ordini* & *œconomiæ vitali* competit: quare etiam *ſpontaneæ* diureſes ſive *ordinariæ* ſive *extraordinariæ* paſſim in Hiſtoria vitæ humanæ occurrunt: quod enim *ordinarias* auctiores & *copioſiores* diureſes attinet, tunc frequentia paſſim occurſant ſubjecta, quæ præ aliis *largiores* injectiones experiuntur & quidem vel ob *humiditatis* aqueo-ſeroſæ *majorem* copiam, vel ob *organorum* majorem *flexibilitatem* &

mobi-

mobilitatem, vel ob *propiorem* ipsius *naturæ* in hanc speciem evacuationis proclivitatem: sicut itaq; *mores* & *inclinationes* hominum per *individua* discrepant, ita etiam tales actiones in *vitalibus* differre solent: quid quod notatu digna illa est circumstantia, quomodo sub *impeditiori diaphoresi*, diuresis *copiosius* procedat & *viceversa*: quas *speciales* diureseos qualitates *nudis materiarum* proprietatibus adsignare velle, difficile erit, dumneque *organorum aptitudo* pro formali & completa ratione hujus excretionis sufficiens erit, neque *nuda abundantia seri* aquosi semet ipsam ad ultimam *evacuationem urgebit*, neque ullus alius *stimulus sui juris* erit, quo hunc actum perficiat: unde per multiplices evidentes & solidas *demonstrationes* asserimus, quod tum in *naturali* tum in *artificiali* diureseos administratione *natura* primaria causa existat; hæc *motum* in organis ita *dirigit* & disponit, quo *effectus* respondeat & *intentioni* & *fini*, ne hæc excretio *confusè* celebretur, cum propter causarum *materialium* rationem *æque facile inordinate*, *defectivè* aut excessive exerceri queat; neque illa requisita, quæ ad *organi* aptitudinem spectant, *confundi* debent cum tota reliqua operatione; cum renes ultra *instrumentalem* suam rationem nihil ad *formalem* diureseos actum & successum contribuant? sicut vero in *moralibus* anima ad *unum eundemque* actum per *diversas* causas provocari potest, ita in *vitalibus* æque per diversas rationes natura ad diuresin excitari potest atque solet, & quidem, quod *ipsa* semper hujus actus *principalis* sit causa, licet *subordinatæ* causæ hunc actum invitantes, inter se *discrepent*: quis enim adeo credulus fuerit & tot *specifica fermenta* pro causa *diversarum secretionum* supponat, cum hæc assertio magis infirmis *suppositionibus* nitatur, neque illa traditio pro *solita* demonstratione declarari possit, quasi propterea in *renibus speciale fermentum* esse debeat, quia in iisdem *specialis humor* secernitur; cum ne quidem illa *fundamentalis* thesis confirmari possit, quasi *secretiones* humorum per *fermentatio-*

nem procedere debeant: & quis non facile agnoſcat, quomodo *accurata* illa applicatio motuum, ſecretionis & excretionis effectui reſpondentium, non in ipſa *materiali* renum diſpoſitione & *neceſſitate* hæreat, quoniam illi motus nunc *citius*, alibi *tardius*, nunc *fortius*, interdum *debilius*, nunc *congrue*, alibi vero *inordinatè* in *organo* exerceri poſſint, unde neceſſario ab *alio directorio* altiori & *digniori* pendere debet.

§. XVIII.

Nunc vero ſpecialius illas *cauſas* perluſtrabimus, quæ *differenti* quodam modo ad *diureſin artificiosè* provocandam contribuunt: dantur itaque *poſitive diuretica* & vias urinarias *ſtimulantia* ſubjecta, de quibus ex ipſa empiria & obſervatione conſtat, quod *ſpecialem* efficaciam in *vias illas urinarias* habeant, ubi *triplex* notatu digna animadverſio occurrit, *primo* quod hæc remedia, *illas* partes quas *proximè* & *immediatè* attingunt, ordinariè & *utplurimum* nullo tali *parallelo ſtimulo* afficiant, easdemque ad *excretionem* aliquam urgeant, uti *diuretica alvum* non ſtimulant, neque purgationem cauſantur: *deinde* quod hæc remedia in humorum *maſſam* recepta, tamen non *eo usque alterentur*, ut deinde ad effectum ſuum *ſtimulantem inepta* ſint; *tertio* quod denique eadem remedia *ex humoribus* ſtimulantem ſuam vim *renibus tantum* & non *aliis* partibus communicent, quas obſervationes & quæ phænomena hoc loco explicare non noſtri præſentis fori atque officii eſſe judicamus, cum in eo *conſenſum* medicorum habeamus, quod *poſitiva* diuretica *renes ſtimulent* & hoc effectu ad *auctiorem* diureſin concurrant: talia *poſitiva* diuretica remedia continent *ſal acre*, *acidum* ſubtile, interdum etiam *alcalinum concentratum*, aliquando plane *cauſticum*, quod humores *ſeroſos* potenter *colliquat* & reſolvit, deinde vero etiam *vias* urinarias afficit & *irritat*: quod vero talia diuretica remedia *renes* utplurimum offendant, haud *improbabilem* ſubminiſtrant aſſertionem, quod *ſenſatio* in *diverſis* corporis

par-

partibus *gradu discrepet*, quæ etiam consideratio ex *externi* corporis contemplatione *demonstrativa* fieri potest, dum *alius gradus sensationis* est in *cute*, alius in *musculis*, alius in *tendinibus*, alius in *oculis*, alius ad *radicem unguium* &c. & secundum hanc *diversam sensibilitatem* partium quædam subjecta *salina diversas* partes affligunt & *magis* irritant: *modus* vero *operandi* in hisce *positivis* diureticis remediis *triplex* est, dum in ipso illo *organo naturam irritant*, in quo hanc speciem excretionis *ordinariè* administrare solet, ut propterea eadem natura hanc excretionem nunc augeat & hunc stimulum sequatur; deinde eo magis hanc excretionẽ prosequitur, quo citius & efficacius hanc *stimulantem* materiam remedii *diuretici* intra tenue & *fluidum serum* receptam è corpore iterum *expellat*; denique quo *copiosum* illud serum, per remedium diureticum magis *colliquatum* & resolutum, nunc liberius & *facilius* ejiciat, quo magis huic actui excretorio illud serum nunc obtemperat: ita dantur etiam certa subjecta & remedia, quæ in partibus *nervoso-membranaceis*, *tunicaceis* & *tendinosis* tonum augent & *subtiliorem*, attamen satis *efficacem stricturam* excitant, velut *salia volatilia* efficiunt, quæ sub humorum colluvie intra vias *urinarias* delata, illarum texturam *membranaceo nervoso-tunicaceo-tendinosam* ita afficiunt, ut *intensior strictura* adeoque conatus ad *excretionem* subsequatur, quo vero excretio *frequentius* succedere possit, eapropter connexa *secretio augetur* & ita hac ratione & hoc modo diuresis, *artificiosa* methodo concitatur: sed valet etiam in hoc actu aliquid *sensibilitas* subjectorum per *individua* discrepans; quemadmodum quidam homines *præ aliis* in viis *urinariis* valde *sensibiles* existunt, ut ex *immutato potu*, licet cœteroquin bono, aut ex potulento fæculento varia *ordinariæ* diureseos *incommoda*, maximè vero stranguriam experiantur, ubi sub hoc augmento motus *ordinarii* strictorii in viis urinariis, hujus *adversi* aut *inconsueti* & *molesti* potulenti *excretio* urgetur.

§. XIX.

Præter hæc *positiva* & *stimulantia* quidem diuretica, dantur adhuc *alia* & quidem *diluentia* & *emollientia*; quæ in genere ad omnes *ordinarias* evacuationes disponunt & quidem *duplici* satisque *simplici* & *evidenti* modo, partim *diluendo* materias excrementitias & ad *faciliorem se- & excretionem* præparando, partim *organa* se & excretoria humectando & *mobiliora* atque *permeabiliora* reddendo; ut sub utriusque tam *humorum*, quam *partium* aptitudine ipsum actum hujus excretionis eo *promptius natura* aggrediatur & exequatur: sicut vero utraque *qualitas* tantum *materias*, nimirum *organon* colatorium & *humorem* excrementitium concernit, ita eadem minime *ipsum actum* se & excretorium absolvit, quare & organon & humor *congruo* motu tractari & ad excretionem aptari debent: *motu* interim *congruo* talis excretio absolvi debet, neque in *formali* sua ratione aliqua *passione* nititur, quoniam materiæ excrementitiæ haud ita *confuse* per renes *dilabuntur*: hinc *passivi* tales lapsus *vitalitati* contrarii sunt, quoniam in illis omnes rationes *gradus*, *mensuræ*, *ordinis*, *temporis* &c. deficiunt: sicut vero hanc speciem excretionis *natura* ordinariè *sua sponte* committit, ita eandem vel sua sponte *augere* potest, prout *circumstantiæ* in corpore constitutæ sunt; vel paulo *molestius* & sensibilius ad hunc actum *excitari* solet, testimonio *diabetes*, aut *arte* provocatæ diureseos; vel denique in illo etiam casu ad hanc excretionem excitari potest, quando in hoc actu exercendo eadem *natura segnior* & obliviosior existit: *alius* proinde *modus* promovendi diuresin est, quando per remedia remissius *resolventia* & attenuantia serum *spissum* minusque tractabile in *fluidiorem* consistentiam convertitur & *à reliquis* humoribus connexis *abstergitur*, adeoque ad futuram *promptiorem* se & excretionem *præparatur*; si itaque nunc serum hoc *excrementitium* majori *mobilitate* gaudet,

tunc

tunc *sua sponte* illius excretionem etiam per diuresin *promptius natura* suscipit, dum motus illos in renibus *facilius* ad efficacem urinæ secretionem & subsequentem *excretionem* applicat: & licet dehinc actus hic se & excretorius *certius* succedat, quando materia *mobilis* est, tamen iterum *ipse actus* se & excretionis non est *organi*, sed *naturæ*; deinde hæc *natura salvo* etiam organo & *mobili* humore nihilominus actum se & excretionis *retinere*, *alterare* & *turbare* potest & solet: & hic ipse *modus* promovendi diuresin per *resolventia* & *abstergentia*, est non modo *securus*, sed & efficax & *temperatus*, qui in morbis *acutis* æque ac *chronicis* proficuus est, dum ad *repurgationem* & attenuationem totius *humorum massæ*, nec non ad *organorum* apertionem & *permeabilitatem* contribuit: superest adhuc *alius* consuetus *modus* promovendi diuresin, per oblationem *talium* remediorum, quæ serum *urinosum* in sanguine *augent*, adeoque *naturæ ansam* præbent, quo ob *copiam* hujus salini humoris, illam excretionis *speciem*, qua alias *talem* humorem eliminare solet, nunc *majori alacritate* & vigore suscipiat & non modo *hæc oblata* subjecta & remedia, sed & sub reliquo *comitatu* notabilem *copiam inquilini* seri evacuet: quando etiam obtingit, ut *spasmodica* quædam strictura diuresin *impediat*, vel contumax *congestio* illam *obruat*, tunc *antispasmodica*, *temperantia*, *humectantia*, *lenientia*, *emollientia*, *sedativa*, *diureticum* effectum non *alio modo* post se relinquunt, quam prædictas *commotiones* congestorio-spasmodicas tranquillando & *removendo*, ita partes urinariæ denuo *reserantur* & *perviæ* redduntur.

§. XX.

Cum de *serosis* quibusdam evacuationibus aliorumque *particularium* humorum excretionibus hactenus sermonem instituerimus, nunc progrediemur ad ARTIFICIALEM HÆMORRHAGIÆ PROMOTIONEM, quo videlicet *modo* illa succedat: antequam vero hanc

considerationem *specialiori* studio pervolvamus, necesse erit indicare, quomodo è toto penu materiæ medicæ *nullum* remedium occurrat, quod *proxime*, *directe* & *adæquate* alicui *speciei Hæmorrhagiæ* promovendæ quadraret & satisfaceret & quod propterea pollicitationes & *encomia* de *emmenagogis* remediis admodum *dubia* & *ambigua* existant, cum *communia* talia medicamenta non *illius efficaciæ* sint, quo ad *intimiorem* certum locum sanguinem *ita* convehant & congerant, ut ex eodem *actualis* eruptio subsequatur: *ingenere* vero iterum de Hæmorrhagiis *spontaneis* notandum, quod minime ex nuda sanguinis *plenitudine* pendeant, cum multa subjecta *eminenter plethorica* dentur, quæ *nulla* Hæmorrhagia laborant; quare *nimis violenta* requireretur *expansio* corporis, si sanguis per *nudam* suam *ubertatem* actualem talem *eruptionem* perficere debeat: neque *acrimonia* sanguinis talium Hæmorrhagiarum caussa esse potest, aliàs omnes circumstantiæ ad *Historiam genericam* Hæmorrhagiarum longe *alterius* indolis esse deberent: neque *nudi spasmi* Hæmorrhagiis caussandis satisfaciunt, qui *indifferentem* relationem habent ad *obstructiones* oppletiones *infarctus*, stagnationes, stases & retentiones, ac ad *perruptiones* præstandas & tales quidem, quæ cum evacuatione sanguinis *extra* & non *intra* corpus contingente respondent: cum itaque sanguinis *evacuatio* cohæreat cum *plethora*, & hac quidem *molesta* & *nociva*, imo cum evacuatio illa sub certis circumstantiis *legitime* procedens semper *salutaris* sit, proptereaque *tunc demum* noxa quædam superveniat, quando talis hæmorrhagia *supprimitur*, uti hoc negotium passim *Illustris Stahlius*, seorsim vero in *Programmate de consulta utilitate Hæmorrhagiarum* inculcavit; quid quod cum *talis* Hæmorrhagia neque ab ipso *pondere* & *copia* sanguinis, neque à *corpore*, neque à caussis *externis* absolvatur, imo cum ad ejusmodi evacuationem sanguinis *justo tempore*, *ordine*, *loco*, *pondere*, *gradu* &c.

ad-

adminiſtrandam, non *confuſæ*, ſed accuratæ & *proportionatæ* commotiones ſpectent, ita harum Hæmorrhagiarum iterum non aliam *principalem efficientem* cauſam eſſe, quam *naturam*, ex multiplicibus *ſolidis* & *indubiis* rationibus & *demonſtrationibus* inducti & convicti aſſerimus: quando itaque *extra violentam* & *craſſam* Hæmorrhagiarum provocationem, neque ſanguis neque corpus talem evacuationem tali *ordine* & *ratione* perpetrare poſſunt, ita in *revocatione* & *promotione* illarum primario *naturæ concurſus* neceſſarius erit, qui *tali* etiam *modo* atque *ordine* excitandus eſt, prout *toti negotio* Hæmorrhagiarum *quadrat*: eſt vero *communis* ordo *invitandi* Hæmorrhagiam, quando ſanguis *ſuperfluus* in corpore valde *commovetur*, ut non modo in *libero* & legitimo ſuo *progreſſu* admodum *alteretur*, ſed & reliquis connexis *functionibus* depuratoriis, præparatoriis, ſe-& excretoriis ex hac alteratione varia *impedimenta* incutiantur, inde vix *ſimpliciori* & *ſinceriori* ratione huic *incommodo natura* conſulere poteſt, niſi ut ſanguinem illum *ſuperfluum* moderata quantitate *imminuat*, hinc reliquæ *futuræ commotiones* non *tantas* moleſtias parere poſſunt aut ſolent: quando itaque *artificioſe* Hæmorrhagiæ provocari debent, *eadem methodus* uſurpari poteſt, quo nimirum ſanguinea maſſa *aliquoties* in *intenſiorem orgaſmum* redigatur, ut eo ipſo *natura* ad eandem reſolutionem irritetur, qua *ſuperfluum*, *moleſtum* & *commotum* ſanguinem ex *illis locis*, è quibus *antehac* eundem eliminare *conſueverat*, denuo *expellat* & pro hac reſolutione atque *ſcopo*, *eadem methodo iisdemque motibus* utatur.

§. XXI.

Sed quis non facile perpendat, quomodo *ille modus* provocandi hæmorrhagias neque ſatis *ingenuus* neque ſatis *ſecurus* ſit, cum plethoræ *commotio* ad cauſas illas *morbificas* referri mereatur, ut ita non facienda ſint *mala*, quo eveniat *bonum*: nam qui *orgaſmum* in ſanguinem *abundantem*

tem transfert, *malum* quid committit, quoniam plethora *quieta* & non impulsa atque *commota*, *naturæ* minus molesta existit: si vero in tota *massa* sanguinea *orgastica* talis commotio provocatur, longe magis *suspectus* est actus, quam si in *unica* quadam regione aut parte *molesta* quædam *naturæ* irritatio suscipitur, quoniam sub illa sanguinis commotione *totum* reliquum corpus & *singulæ* illius partes *compatiuntur:* proinde etiam *hic modus* provocandi Hæmorrhagiam magis *suspectus* est, quoniam *gradus* commotionis plethoræ, *artificiose* præstandæ, non ita *exquisite* sub manibus & *specialissima* directione atque *potestate* artificis est, ac *aliarum* partium commotiones, ad quas *propius* pertingere potest artifex; ut ita in hoc modo illud valeat, quod de *Platone* refertur, annulo suo insculptum gestasse; *facilius esse movere quietum, quam quietare motum*: hinc longe *facilius* sanguinis *motus debilior augeri*, quam *auctus mitigari* potest: neque etiam *alia artificiosa methodo* Hæmorrhagia provocari potest, quando ad ipsa loca excretoria remedia *stimulantia* applicantur, quo *affluxus* sanguinis eo *fortior* ad talem locum provocetur, ut denique *plenaria eructatio* sanguinis consequatur: qui modus *quantæ efficaciæ*, *certitudinis* & *securitatis* sit, dispiciant illi, qui Menses per *pessaria stimulantia* & *Hæmorrhoides* per *suppositoria acria* provocare gestiunt; hinc *effectus* testabitur, an non loco *promptæ eruptionis* sanguinis, magis *suspecti affluxus*, *rubores*, *tumores* & *inflammatorii* motus oriantur: & quemadmodum sub *omni* plethoræ *commotione*, *undecunque* etiam illa provocata fuerit, demum *naturæ singularis* concursus requiritur, quo *abundantem* sanguinem ad *loca congrua* congerat & sub *justis motuum* applicationibus eundem *evacuet*; ita de *remediis* talibus sanguinem *turgefacientibus* iterum ex *vero* & *certo* promitti non potest, quod *ultimam* sanguinis eructationem induxerint, uti æque minus *quamlibet aliam* sanguinis commotionem *actualis* Hæmor-

morrhagia consequitur, sed *opportunus naturæ* concursus demum expectatur, qui potius à *spontaneo* naturæ arbitrio, quam *medici coactione* pendet; hinc etiam *toties frustra* remedia talia exhibentur, donec speratus effectus consequatur; quidquod facilius evenire potest, ut si sanguis paulo *minus fluidus* fuerit, loco *simplicioris orgasmi* aut *actualis excretionis*, suspecti *infarctus*, *oppletiones* & *suppressarum* Hæmorrhagiarum *confirmationes* atque contumaciores *obstructiones* oriantur: ex qua consideratione inculcamus, quam *anceps* hic sit *modus* promovendi Hæmorrhagias & quam *suspectus* sit modus, quo remedia talia *operantur*: etenim inter alias historias & observationes, quæ medicis animadversionibus annumerantur, occurrit illa, quod inter indos herba reperiatur, quacum per *artem sudor sanguineus* provocari possit: cujus rei mentionem facit *Baroncellus Lib. 2. de sudore cap. 11. & Petrus de Osma in Epistola ad Nicolaum Monardem conf. Paul. Zacchias in Quæstion. med. legal. Lib. 3. tit. 2. qu. 2.* in quantum vero huic relationi *fides danda* sit, medici inter se nondum consentiunt: & quoniam de aliis remediis, quæ *vulgo* Hæmorrhagiarum *promotioni* dicantur, constat, quod illorum effectus tantum *genericus* sit, ita nihil valet illa opinio, qua remediis illis *specialis relatio* & efficacia in *illas* partes, è quibus sanguis profluere alias solet, affingitur; nam de diureticis antea dictum fuit, quod communiter *tantum vias urinarias* stimulent, qui *effectus* testatur *specialem* illam *relationem* horum remediorum in *has* vias.

§. XXII.

Quæ hactenus dicta sunt de modo provocandi Hæmorrhagias amissas, illa nunc ad ipsa illa *communia* remedia, de quibus asseritur, quod *Menses* & *Hæmorrhoides* revocare debeant, *applicanda* erunt: ex hisce vero quædam illius indolis sunt, ut propter principia sua *subtilia*, *volatilia* & copiosa *sulphurea* præcipue, *acria*, *resinosa*, *oleo-*

ſa & conjuncta *ſalina* maſſam ſanguineam intenſiori *inteſtino ſpumefactorio* motu exagitent, cui augmentum *progreſſivi* motus conjungitur, ut propterea præſens *abundans* ſanguis *valdè* & præter ordinarium modum plus *commoveatur*; ab hoc vero *motu moleſte* afficitur *natura*, ut ſanguinem, in *nimia* ſua quantitate *adverſum*, vel è *priſtinis* locis, e quibus eundem *alias eliminare* conſueverat, *denuo* expellat & pro *hoc fine* motus neceſſarios & *excretoriæ* functioni reſpondentes atque convenientes applicet, quo *actualis* talis ſanguinis eructatio conſequatur, vel ex alia parte eundem *ſuperfluum* ſanguinem eliminat, ſub illa quidem *moderatione*, ut *mitius* impulſa & provocata etiam ſubſequentem Hæmorrhagiam cum aliquali *continentia* perpetret, *immoderatius* viciſſim commota, hunc ſtimulum cum *majori impatientia* & vehementia proſequatur: ex eo vero ſubinde in tali negotio *naturæ* concurſus *ulterius* obſervari poteſt, dum Hæmorrhagiarum vel *mitior* vel *gravior* ſucceſſus, tandem iterum *acquieſcit*, ni ſub maxime *immoderata* inducti *ſtimuli* proſecutione, denique cum evidenti exceſſu talis Hæmorrhagia continuet: ſed quoniam ejusmodi ſanguinis profluvium etiam *ſponte* iterum *ceſſare* poteſt atque ſolet, itaque merito *naturæ activitatem* accuſamus, quæ parili ratione aliàs Hæmorrhagiarum *terminos* dirigere ſolet; etenim ni hæc *moderatio* ſuperveniret, *ſemper* Hæmorrhagiæ cum *lethali* eventu excurrerent & eo usque continuarent, donec in *extremum* gradum ſanguis emanaverit: quando itaque catalogus illarum ſpecierum medicamentoſarum pervolvitur, quæ *Menſes reſtituere* dicuntur, certè vix *alia* utplurimum reperiuntur ſubjecta, quam talia, quæ efficacius ſanguinem *impellunt* & vulgo *acriorum* nomine veniunt, ſive *aromatica* fuerint, ſive alia, cujus indolis ſunt *myrrhata*, *crocata*, &c. & hæc eadem medicamenta vulgo ad *Hæmorrhoidum revocationem* laudantur, quæ eodem modo in tali caſu operantur: alias

vero

vero tum ad Menſium, tum Hæmorrhoidum promotionem & *reſtitutionem* commendantur talia *alvum aperientia* remedia, quæ magis *inferiora* inteſtina ſtimulant & *ad illa* tum *totius* maſſæ ſanguineæ *majorem* copiam, tum aliorum *ſpecialium* humorum mucidorum quantitatem advocant: quo *majori* itaque copia & quo *frequentius* alibi in has *inferiores* regiones ſanguinis *acceſſus* invitatur, eo facilius natura hiſce *inferioribus* locis ita *adſueſcit*, ut quando *ſpontaneas ſuperflui* & *moleſti* ſanguinis exonerationes ſuſcipit, ex *hiſce* regionibus easdem perficiat: hac ratione *aloëtica* & *helleborina* ad *motus hæmorrhoidales* provocandos & augendos contribuunt: quid quod talia remedia ejus efficaciæ ſunt, ut per *frequentiorem* illorum uſum *ſucceſſivè* in hæc loca ita *invitetur natura*, ut, ſi antea *vix ſua ſponte* eo declinaverit, nunc propter *frequentiorem ſtimulum*, in hiſce locis perpeſſum, magis reliquas *inſolitas* ſanguinis & congeſtorias & eluctatorias commotiones eo transferat; ſicut de prædictis remediis paſſim conſtat, quod hoc elogio gaudeant: ita etiam liberiores & repetitæ *laxationes* ex eodem fundamento ad harum Hæmorrhagiarum *revocationem* conferunt, quoniam magis hosce *motus* excretioni ſubſervientes in *inferiores* regiones convocant, ut in hiſce natura *extraordinarias* ſuas evacuationes perficere contendat: quod denique *martialium aperitivorum* vim & efficaciam circa *reſtitutionem Hæmorrhagiarum* attinet, tunc eadem perinde *æquivoca* eſt, ſiquidem talia remedia *per ſe* & *ſimpliciter non* aperiunt, quando vero *ſpontanei interni* apparatus & conatus ad Hæmorrhagias adſunt, tunc martialia remedia, *tali tempore* oblata, ad *ſtrictoriam* commotionem ſtimulum addunt, quam ſubtilem & efficacem conſtrictionem *natura* nunc in *illo loco* adminiſtrat, *in quo* impræſentiarum cum *extraordinario* actu eluctatorio occupata eſt, quæ ſtrictura *hisce locis* addita, ubi jam *congeſtoriæ* commotiones vigent, *tantum* effi-

ciunt quo ultima denique *eruptio* superveniat: qui vero talia remedia *inopportune* ordinat, loco salutarium *apertionum*, firmiores *occlusiones* impetrabit: quodsi contra remedia sanguinem *commoventia*, ad *inferiora* loca *derivantia* & *stricturam internam* provocantia simul & in *una formula* exhibeantur, tunc aliquando *certior* Hæmorrhagiarum *restitutio* obtineri potest: sed postulat hæc methodus *prudentem artificem*.

§. XXIII.

Ex eodem hactenus tradito & exposito fundamento, fluit ille modus, quo remedia quædam ad SECUNDINARUM, MOLARUM & FOETUS MORTUI EXCLUSIONEM operantur & *cooperantur*, de qua animadversione mox hoc loco atque ordine tractamus, quoniam in præcedentibus de purgationibus *uterinis* sermo institutus fuit; sicut vero in *Mensium* & *Lochiorum* promotione & revocatione uterus à *copioso* & *molesto* sanguine liberatur, ita in hac specie evacuationis, à *solido* quodam, sed perinde *inutili* & *adverso* subjecto liberatur & *repurgatur*; etenim *Secundinæ*, posteaquam fœtus *exclusus* est, æque *minus* in corpore *retineri* debent, ac *falsus conceptus*, *mola* & *mortuus fœtus*, qualia subjecta perinde *æquali* motu *extra* uterum ducenda sunt, quo aliàs *legitimus* partus absolvitur, neque quidem huc *confusi* & immoderati spasmi quadrant, sed ita plane *ordinati* & *sufficientes*, quo *excretioni* inducendæ satisfaciant, uti aliàs per *easdem* spasmodicas commotiones uterus *occluditur*: quando itaque tam *menstruus* sanguis, quam *perfectus* fœtus à *natura* humana *convenienti* tempore, citra aliquam *physicam coactionem* evacuatur, imo quando *animi turbæ* hanc excretionem graviter offendere & *alterare* solent, ita certè alienum esset, in *alia* uterina purgatione aliam & quidem *turbulentam* atque *obscuram* causam accusare velle: per hanc demonstrationem mox inculcamus, quod secundinæ, falsus conceptus, mola,

la, fœtus mortuus ab *eadem natura* per *eosdem congruos* uteri ſpaſmos expelli debeant: ſi vero nunc illum *modum* perpendimus, aut rectius illam cauſam perveſtigamus qualis ad menſium & legitimi fœtus exonerationem contribuit, tunc vel *inutilitas* & *moleſtia* ſanguinis *ſuperflui*, vel ulterior *inutilitas* fœtus in *utero* ad hunc actum diſponere obſervatur; quicquid itaque ſanguinis *abundantioris* præſentiam magis *moleſtam* reddit, illud in fœminis ad evacuationes *uterinas* inducendas, concurrit: quare per multiplicem obſervationem comprobatum eſt, quomodo eminens *plethora*, vario modo *impulſa*, ad *abortus*, interdum *numericos* & plane *periodicos*, diſpoſuerit: unde quidem non in *artis* communi & uſitata methodo & *poteſtate* eſt, *directè* uterum & immediate ad *tales* ſpaſmos & excretiones adigere & provocare, cum ne quidem peſſaria, fomenta, ſuffimigia admodum *probata* & *ſecura* ſint: niſi in fœminis *robuſtioribus* aliquid quandoque valeant: tamen *communior* illa deprehenditur eſſe methodus per *interna* remedia hanc exonerationem uteri perficiendi aut ad minimum tentandi: quare æque *ambiguis* ſucceſſibus hic actus excretorius ſubjacet, ac alter *parallelus*, quo Menſium revocatio urgetur, perinde multis *difficultatibus* obnoxius eſt: tanto minus vero *prompte* natura ſe ad *mortui* fœtus excluſionem accingit, quo magis non modo illa de *interitu* fœtus, quem cum *tanta cura* & ſollicitudine hactenus geſtaverat, *idealiter perturbata* & perterrita eſt, ſed & quo magis hoc *cadaver*, quod in *vivo ſuo* corpore occluſum tenet, *averſatur* & circa illius extruſionem *ambigit*, *remotionem* quidem illius omnino *deſiderans*, ſed quo ipſamet *mortuum* fœtum aggrediatur, *abhorreſcens:* hinc fœtus *mortui* excluſio tam *difficilis* & operoſa eſt, quoniam in illius adminiſtratione natura tantopere *ambigit* & *confuſe* procedit, ut ea propter *duplici ſtimulo* & moderamine in hoc negotio opus ſit, *primo* quo adeo *abjecta*, timida & *trepida* natura *reficiatur* &

hac *grata* refocillatione, ad opus hoc *liberius* suscipiendum, excitetur, insuperque in necessariarum *virium* conservatione eadem hoc opus exequatur: *secundo* quo partim ad motus *vegetius* exercendos magis adigatur, partim ita *præparetur*, quo sub *speciali* motuum applicatione ad *uterum*, præsens illud *inutile* subjectum, quod in utero hæret, *expeditius* exturbet atque projiciat.

§. XXIV.

Communiter itaque ad horum contentorum *uterinorum* exclusionem *talia* remedia commendantur, quæ *Mensibus expellendis* & *impellendis* vulgo dicantur, qualia subjecta cum ad *fortiorem* sanguinis *commotionem* inducendam contribuant, eo ipso etiam præsentem sanguinis *ubertatem* naturæ *molestiorem* reddunt, ita hæc à tali causa commota & *irritata*, sanguinis *superflui* & molesti *exonerationem* è *tali* loco & parte suscipit, unde ante hac idem negotium perficere consueverat; quoniam etiam in utero aliud quoddam *insolitum* subjectum præsto est, ita *simul* hujus exclusionem prosequitur, quæ ultima operatio, in comparatione ad priorem, magis *accessoria* est & indirecta, cum *prior* naturæ contentio *sanguinis* molesti *exonerationem* concernat: interdum vero & accidit & succedit negotium, ut in locis *genitalibus* per *acria* remedia, aut halitus & vapores irritantes *commota natura* cum iisdem locis *spasmodicas* commotiones exerceat, quæ *primario* quidem *adversi* remedii expugnationem respiciunt, secundario vero unà *contenti adversi* subjecti uterini exclusionem inducunt, aut simul eadem *acria* remedia adeo *naturam* in *illis* locis offendunt, quo hæc proximius *contenta* subjecta extra uterum pellat: ita etiam ad similem *exclusionem* disponunt *alvum* subducentia experimenta, quæ naturam eo usque commovent, ducunt, seducunt atque irritant, quo perinde *deorsum* objectum illud in utero hærens & *excretione* indigens prosequatur & plenaria denique evacuatione projiciat,

jiciat: hinc *purgantia* remedia, tum quia in genere *fortem excretionem* inferunt, tum quia *catotericam* evacuationem involvunt, tum quia *ſenſibiliter* & moleſte *inferiores* regiones ad *evacuationem* irritant, tum etiam quia ad moleſtam *ſanguinis commotionem* contribuunt &c. ad *abortus* provocandos quadrant: adhuc *remotiori* vero cauſandi ratione atque modo *vomitoria* remedia ad horum *contentorum uterinorum* exonerationem conferunt; eapropter tamen, dum experimenta talia allegamus, non illorum *uſum* tam facilè & *promiſcuè approbamus*, ſed tantum indicamus, quid & quomodo aliquid fiat in negotio *urgendæ* hujus repurgationis uterinæ: & dum vomitus *ſpaſmodico-convulſivis* effectibus ſuccedunt, ita non modo *ventriculus*, ſed & *unà uterus*, in quo perinde *inſolitum* quoddam ſubjectum hæret, concutitur, motuque *ſpaſmodico* afficitur, *per quem* hæc ſubjecta partim à *nexu* ſuo, quem *cum utero* habent, liberantur, partim denique penitus *extra uterum* protruduntur, qui *modus* itaque eſt valde *immodeſtus*, *violentus*, coactus atque craſſus, qui quidem *aliquando* uterinam talem evacuationem poſt ſe trahit, interdum vero etiam *contrarios* maximèque ſuſpectos effectus edit, adeoque in numerum *curationis per accidens* ſuccedentis, referri meretur: Plura hac vice addere non lubet, licet in animum induxerimus totam hanc disquiſitionem de modo operandi medicamentorum, uno labore & ſpecimine pertractare: accrevit vero noſtra meditatio ſub manibus eo usque, ut tantum PRIMUM SPECIMEN hujus conſiderationis *hac vice* produci potuerit: L. B. interea æqui bonique conſulat, quod hic labor abrumpi debuerit; noluimus alicuius patientia in perlegendis pagellis, ſpeciminibus Inauguralibus deſtinatis, abuti, unde modeſtiæ noſtræ id adſcribendum eſſe, reputamus: dabit Deus benigniſſimus occaſionem, quo hæc tractatio *pluribus* Speciminibus abſolvatur & quod deficit, ſuppleatur: interea

huic

huic divinæ clementiæ devotiſſimas grates perſolvimus, quod in præſenti labore nobis adeſſe & adſiſtere voluerit, cujus directioni & ulteriori promotioni, tum præſentem, tum connexas reliquas tractationes humillime conſecramus.

Sonnet.

SO offt man bey ſich ſelbſt die Medicin betracht,
So hat der Höchſte uns nichts beſſers können geben
Wodurch man kan geſund, beglückt, vergnüget leben
Ja welches uns vertreibt, ſo manche Trauer-Nacht:
Sie iſt der Baum, damit der Himmel uns bedacht,
Da Roſen unſers Wohls mit vollen Knoſpen ſchweben
Daher muß jeder auch mit Fleiſſe dahin ſtreben,
Daß er ſich dieſer Kunſt mit rechte würdig macht.
Dis hat Er, **Werthſter Freund**, ſtets bey ſich überlegt
Und hat mit vieler Müh dergleichen Witz empfangen
Daß man die Frucht itzt ſieht in rothen Purpur prangen
Dergleichen Er anietzt auf ſeinem Haupte trägt
Und fährt Er ferner fort in emſigen Bemühen,
So wird auch ſolches noch was gröſſers nach ſich ziehen.

Mit dieſen wenigen wolte ſeine aufrichtige Freundſchafft und Vergnügen bey dieſer Promotion **bezeugen,**

MARTIN FRIDERICUS SCHWARZ,
Gubena Luſatus,
Medicin. Studioſus.

